

پژوهش‌های معماری اسلامی ۱۸

شماره شایا: X-98-93-83

فصلنامه علمی - پژوهشی
قطب علمی معماری اسلامی
سال ششم - شماره اول - بهار ۱۳۹۷

▣ پژوهشی در قدمت و کارکرد گناری محله، ساختاری ناشناخته در مجموعه ارگ بم
اسدالله جودکی عزیزی / افشین ابراهیمی

▣ مقایسه و تطبیق اصل شفافیت در کالبد و طرح خانه‌های دوره‌ی صفوی و قاجار اصفهان
کوروش مومنی

▣ مفهوم مشارکت در محیط از منظر اندیشه‌ی اسلامی و اندیشه‌ی غربی
مینو قره‌بگلو / بهروز توکلی / آریتا بلالی اسکویی / رعنا سینمار اصل

▣ بررسی تأثیر میزان زمینه‌گرایی بناهای میان‌افزا بر تداوم حیات بافت تاریخی بازار سنتی ایرانی (نمونه موردی: حریم درجه دو بافت تاریخی بازار سنتی اردبیل)
سیده الهام علوی‌زاده / سید غلامرضا اسلامی / فرح حبیب

▣ ملاحظاتی چند در دانش کتیبه‌نگاری و ضرورت کاربرد اصول و قواعد خوشنویسی در تحلیل کتیبه‌ها
شهاب شهیدانی

شماره شایا: ۹۸۰۰-۱۳۸۷

فصلنامه علمی - پژوهشی
قطب علمی معماری اسلامی
سال ششم - شماره اول - بهار ۱۳۹۷

مدیر مسئول: معاونت پژوهشی دانشگاه علم و صنعت ایران

سرمدیر: دکتر محسن فیضی

مدیر داخلی: دکتر فاطمه مهدیزاده سراج

ویراستار ادبی فارسی: سارا متولی

کارشناس مجله: امیرحسین یوسفی - زهرا کاشانی دوست

ویراستار انگلیسی: محمد رضا عطایی همدانی

هیأت تحریریه:

دکتر سید غلامرضا اسلامی : دانشیار دانشگاه تهران

دکتر حسن بلخاری : دانشیار دانشگاه تهران

دکتر مصطفی بهزادفر : استاد دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر محمد رضا پور جعفر : استاد دانشگاه تربیت مدرس

دکتر مهدی حمزه نژاد : استادیار دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر اسماعیل شیعه : استاد دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر منوچهر طیبیان : استاد دانشگاه تهران

دکتر حمید ماجدی : استادواحد علوم تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی

دکتر اصغر محمد مرادی : استاد دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر غلامحسین معاریان : استاد دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر فاطمه مهدیزاده سراج: دانشیار دانشگاه علم و صنعت ایران

مهندس عبدالحمید نقره کار: دانشیار دانشگاه علم و صنعت ایران

دکتر محمدنقی زاده: استادیار واحد علوم تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی

دکتر علی یاران : دانشیار وزارت علوم تحقیقات ، فناوری

طراح جلد و صفحه آرا: امیرحسین یوسفی

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ ریال

نشریه پژوهش‌های معماری اسلامی بر اساس مجوز کمیسیون نشریات وزارت علوم تحقیقات و فناوری به شماره ۳/۱۸/۱۳۷۲۰۶ مورخ ۹۳/۷/۲۸ از شماره نخست دارای اعتبار علمی پژوهشی می باشد.

این مجله در پایگاه های (SID) و (ISC) نمایه می شود.

مقالات مندرج در این مجله، الزاماً بیانگر نقطه نظرات «پژوهش های معماری اسلامی» و «قطب علمی معماری اسلامی» نمی باشد و نویسندگان محترم، مسئول مقالات خود هستند.

نشانی دفتر مجله: دانشگاه علم و صنعت ایران / قطب علمی معماری اسلامی / کد پستی ۱۶۸۴۶۱۳۱۱۴ / **تلفن مستقیم:** ۰۲۱-۷۷۴۹۱۲۴۳

نشانی رایانامه: jria@iust.ac.ir / **نشانی وب:** <http://iust.ac.ir/jria>

www.SID.ir

مفهوم مشارکت در محیط از منظر اندیشه‌ی اسلامی و اندیشه‌ی غربی

مینو قره‌بگلو*

دانشیار معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی، تبریز، ایران (نویسنده‌ی مسئول)

بهر روز توکلی**

مربی، گروه هنر و معماری، دانشگاه پیام‌نور

آزیتا بلالی اسکویی***

استادیار معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی، تبریز، ایران

رعنا سینمار اصل****

دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی معماری اسلامی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اسلامی، تبریز، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۰۵/۱۵ تاریخ پذیرش نهایی: ۹۶/۱۱/۰۳

چکیده:

انسان به حکم موجودی اجتماعی، برای بر خورداری از آسایش و تأمین آرامش و امنیت خود به دیگران نیازمند است و همین نیازها ایده‌ی تعاون و مشارکت با دیگران را در او ترغیب و گاه مجبور می‌سازد. امروزه طراحان و برنامه‌ریزان شهری در قالب متخصصان حرفه‌ای سعی در درگیر کردن استفاده‌کنندگان از طرح‌هایشان از طریق رویکردهای مشارکتی طراحی در جهت تشخیص جنبه‌های اساسی مسئله، وضوح بخشیدن به آن جنبه‌ها و پیشنهاد راه کارهای عملی برای اعلام نظر افراد جامعه هستند. مقاله‌ی حاضر با هدف رسیدن به مفهوم مشارکت و تعیین معیارهای هم‌تراز جذب مشارکت در محیط با استناد به منابع غربی و منابع معتبر اسلامی تدوین گردیده است. در این راستا، سؤالاتی مطرح می‌گردد از آن جمله که افتراقات و اشتراکات مفهوم مشارکت در محیط از دو منظر اندیشه‌ی اسلامی و اندیشه‌ی غربی چیست؟ با توجه به ماهیت بنیادی- نظری و رویکرد کیفی پژوهش به گردآوری مجموعه‌ای از داده‌ها به روش تفسیری-تحلیلی مبتنی بر مطالعات اسنادی پرداخته شد. یافته‌ها نشان از این دارد که در اندیشه‌ی غربی سطح‌بندی مفهوم مشارکت در دیدگاه نظریه‌پردازان طیفی از عدم مشارکت تا مشارکت خودجوش را شامل می‌شود. همچنین، بسیاری از دیدگاه‌ها به صورت کل‌نگر، و صرفاً با توجه به پس‌زمینه‌ای از ذهنیات فردی و در نظر گرفتن ایده‌آل‌های نهادهای فکری و معماری بدون در نظر گرفتن فرهنگ و باورهای اجتماعی جوامع گوناگون شکل گرفته است؛ و اصالت بر بعد فردی و رضایت طرفین بوده و ترجیحات فردی در اولویت قرار دارد. در اندیشه‌ی اسلامی، یکی از اصول اخلاقی اسلام در جامعه برای رسیدن به امت واحده که تأکید فراوانی به آن شده، مشارکت معرفی گردیده است. اصل مشارکت نیز دارای اصول اخلاقی ثانویه‌ای است که هر کدام از اصول در بطن خود اصل مكملی را دارد که به مشارکت خودجوش منجر می‌گردد و با رعایت آن‌ها می‌توان به مشارکت مطلوب در محیط دست یافت. نتایج حاصل از تطبیق مفاهیم و مظاهر در دو سطح اسلامی و غربی معیارهای مختلفی از مشارکت در محیط را ارائه می‌دهد که مقایسه‌ی اصول بیانگر این نکته است؛ برخلاف نگاه غرب‌گرایانه که بر بعد فردی و رضایت طرفین تمرکز نموده است؛ دیدگاه اسلامی به مؤلفه‌هایی از جمله تعاون، روحیه‌ی وقف، جهاد و انفاق به‌عنوان مراتب بالای مشارکت تأکید دارد.

واژه های کلیدی: مشارکت، اندیشه‌ی اسلامی، اندیشه‌ی غربی، اصول اخلاقی، محیط.

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد معماری اسلامی نگارنده‌ی چهارم با عنوان «طراحی باهمستان آیینی با رویکرد مشارکتی در شهر تبریز» است که با راهنمایی و مشاوره نگارندگان اول، دوم و سوم مقاله در دانشگاه هنر اسلامی تبریز انجام گرفته است.

* m.gharehbaglou@tabriziau.ac.ir ** tavakkoli@pnu.ac.ir *** a.oskoyi@tabriziau.ac.ir **** r.cenmar@tabriziau.ac.ir

مقدمه

محیط‌های زندگی اجتماعی به عنوان مکانی برای رفتار، نمایش و زمینه‌ای مشترک برای ارتباطات و به عنوان مرحله‌ای برای معرفت اجتماعی، پیشرفت شخصی، تعامل اجتماعی^۱، تعاون^۲ و مشارکت^۳ عمل کرده و شکل‌گیری روابط میان فردی در جامعه، موجب تأثیرگذاری افراد آن جامعه در استفاده از محیط^۴ مشترک به هم می‌گردد. بنابراین امروزه متخصصان سعی در درگیر کردن افراد از طریق رویکردهای مشارکتی در محیط و پیشنهاد راه-کارهای عملی برای اعلام نظر افراد جامعه هستند. مشارکت در محیط با هدف توجه به باورها و ارزش‌ها شکل می‌گیرد و چنانچه در چارچوب قوانین باشد؛ موجب تکریم شخصیت انسان، افزایش قدرت تفکر، خلاقیت و سرزندگی، حس تعلق در جامعه، بهبود مهارت‌های افراد جامعه، ارتقای توانایی و انجام رفتارهای سازگارانه و مثبت می‌گردد. همچنین توجه به رویکرد مشارکتی در فضاهای معماری شکل گرفته در جامعه می‌تواند کمکی به افزایش مطلوبیت کیفیت فضاهای معماری ایجاد شده در شهرها باشد. مشارکت در محیط سبب بالارفتن آگاهی و دانش عمومی افراد نسبت به مسائل طراحی محیطی و نتایج حاصل از آن می‌شود (اسلامی و کامل‌نیا ۱۳۹۲). هم از این رو، در سال‌های اخیر مشارکت مردمی از جنبه‌های نظری و عملی مورد توجه فراوان قرار گرفته است و جوامع بسیاری در جهت نیل به پایداری، اثربخشی سیاست‌ها، توسعه‌ی همه‌جانبه، ایجاد حس همبستگی^۵، مسئولیت‌پذیری^۶، پیوند اجتماعی، خلق ایده‌های جدید، آگاهی تصمیم‌گیران از خواسته‌ها و نیازهای مردم و اعمال آن‌ها در طرح‌ها و ارتقای برابری و عدالت در جامعه در تلاش به تقویت حس مشورت^۷ و گفتگو میان شهروندان، تعمیق روابط بین اعضای جامعه، افزایش احساس یگانگی، سعه‌ی صدر و تسامح و تساهل هستند (رهنما و رضوی ۱۳۹۱، ۳۱).

مفهوم مشارکت رابطه‌ای تنگاتنگ با نوع دیدگاه هر اندیشه‌ای به مفهوم اجتماع دارد. چنانچه عمده نظریه‌های جمعی در جست‌وجوی تعریف شاخصه‌هایی از اجتماع بوده‌اند تا از راه آن بتوانند رویکردهای مشارکتی را هدفمند کنند (اسلامی و کامل‌نیا ۱۳۹۲، ۱۳۲). بدین صورت که مفهوم اجتماع از منظر اندیشه‌ی غربی گروهی از مردم با منافع مشترک، مکانی که مردم در آن زندگی کرده و باهم دارای روابط متقابل باشند تعریف می‌شود (عبداله‌زاده

طرف، بهزادفر و نقی‌زاده ۱۳۸۹). همچنین مفهوم اجتماع از منظر اسلام را در تعبیر مفهوم امت واحده می‌توان یافت. مفهومی که بر پایه و اساس یکپارچگی اجتماعی می‌باشد و اصول و ارزش‌های اجتماعی در اعمال انفرادی امت نفوذ کرده و برخی از آن‌ها به اهداف مشترک جامعه‌ی مسلمان‌ها تبدیل شوند (هشام ۱۳۸۷). بنابراین بررسی مفاهیم مرتبط و مشترک با مفهوم اجتماع در هر اندیشه ضروری می‌نماید.

با توجه به مباحث پیشین و بر اساس مطالب و ضرورت‌های عنوان شده، هدف از پژوهش حاضر رسیدن به اصول و معیارهای مشارکت در محیط از منظر اندیشه اسلامی و اندیشه‌ی غربی می‌باشد.

با توجه به اینکه نوع نگرش و جهان‌بینی‌ها در جوامع مختلف از موارد دخیل در شکل‌گیری مفاهیم در محیط می‌باشد. لذا در پژوهش حاضر به بررسی ارزش‌های مشارکت در محیط از دیدگاه اندیشه‌ی غربی و اندیشه‌ی اسلامی و اشتراکات و افتراقات دو دیدگاه خواهیم پرداخت.

پیشینه تحقیق

با پایان جنگ جهانی، موضوعاتی چون تعاملات، زندگی اجتماعی، روابط شهروندی، توجه به ارزش‌ها و خواسته‌های افراد جامعه، شرکت دادن شهروندان، اثر شهروندی^۸ و تصمیم‌سازی مشترک در جوامع پیشرفته مطرح گشت؛ مباحث مشارکتی در طراحی ابتدا در بخش برنامه‌ریزی^۹ و طراحی شهری^{۱۰} مورد توجه قرار گرفت (تیلور^{۱۱} ۱۹۹۸). با این حال، نشانه‌های اندکی از عمل به آن تا سال ۲۰۰۰ به چشم می‌خورد. چرا که با وجود خواست عمومی مشارکت، برای بسیاری از متخصصان و دولت‌ها، موضوع مشارکت به عنوان یک عمل زمان‌بر و هزینه‌بر قلمداد می‌شد و سعی در اجتناب از آن وجود داشت (کامل‌نیا، اسلامی و حناچی ۱۳۸۸، ۴۸). بررسی مشارکت در محیط از جنبه‌های مختلف و دیدگاه‌های متفاوت حاکی از آن است که چنین رویکردی در عرصه‌های مختلف پیش از طراحی، حین طراحی (سانوف^{۱۲} ۲۰۰۰)، ساخت (فتحی ۱۳۸۲) و پس از ساخت (هرتزرگر^{۱۳} ۲۰۰۵، ۲۳) نقش پیدا کرده است و پژوهش‌ها و جهت‌گیری‌های مختلفی در ارتباط با رویکرد مشارکتی در هر کدام از زمینه‌های قبل از ساخت (استنگ ولند^{۱۴} ۲۰۱۱) تا بازسازی، نوسازی (حبیبی و همکاران ۱۳۸۹) و احیا (حناچی و

در محیط از دو منظر اندیشه‌ی اسلامی و اندیشه‌ی غربی چیست؟ جهت پاسخ به سؤال و جمع‌آوری داده‌ها و مرور ادبیات موضوع، با توجه به رویکرد کیفی پژوهش با مطالعه‌ی نظری و روش تفسیری-تحلیلی مبتنی بر مطالعات اسنادی، در گام نخست، به تعریف فرآیند و سطح‌بندی مشارکت پرداخته شده؛ سپس کاربرد مشارکت در حوزه‌های مختلف طراحی محیط و شاخصه‌های تأثیرگذار بر مشارکت افراد در محیط، مورد بررسی قرار گرفته است. در گام دوم، سعی بر واکاوی مفهوم مشارکت در محیط از منظر اندیشه‌ی اسلامی گردیده و ابتدا با بررسی مباحث مربوط به علم اخلاق اسلامی، اصول اخلاقی-که اجتماعی هستند و نه فردی- و به خصوص مواردی که به مشارکت در محیط مربوط بوده؛ انتخاب شده است و در این راستا منابع موجود بین علوم اسلامی به ویژه قرآن کریم به عنوان دایره‌المعارف اسلام و احادیث و روایات و سخنان علمای اسلامی مورد استفاده، قرار گرفته است. با مطالعه‌ی آیات و احادیث، و با مطالعه‌ی ویژگی‌ها و مظاهر مشارکت در محیط و با نگاهی چندجانبه در این زمینه اصول و معیارها و نتایج حاصل از آن بدست آمد؛ تا در گام سوم با جمع‌بندی دو مقوله‌ی بررسی شده‌ی قبلی، این اصول به صورت تطبیقی سنجیده و اشتراکات و افتراقات مشخص گردد.

۱. مشارکت در محیط در اندیشه‌ی غربی و مظاهر آن

گسست ارتباط اجتماعی کاربر و طراح، یکی از عواملی است که سبب تحولات اندیشه در معماری غرب در دهه‌ی ۱۹۶۰ به بعد گشت؛ و در این موقعیت نوعی جامعه‌گرایی در طراحی محیط شکل گرفت و جریان‌های اجتماع‌گرای مطرح شده در این دوران، هر کدام بر وجه خاصی از مسائل تمرکز نمودند. در دهه‌های اخیر جهت‌گیری‌ها به سمت استفاده از فرآیند طراحی مشارکتی و ایده‌ی معماری جمعی به عنوان روشی برای جلب مشارکت کاربران در حفظ و نگهداری محیط و ایجاد پیوند قوی‌تر میان مردم و محیط تغییر کرده است (ناری‌قمی ۱۳۹۴، ۸۸). گرایش‌های شکل گرفته در راستای توجه به رویکرد مشارکتی را می‌توان در سیر تکامل خود در زمان در سه حوزه‌ی خردگرا، انسان‌محور و اجتماعی دسته‌بندی کرد. گرایش‌های تحت تأثیر نظریه‌های خردگرا، نه بر ارزش‌ها و آرمان‌ها و اهداف در حوزه‌ی اخلاق و فلسفه، بلکه بر جنبه‌ی علمی و فنی و تصمیم‌گیری عقلانی تأکید دارد (اجلالی ۱۳۸۸). گرایش‌های کاربرمحور

پورسراجیان (۱۳۹۱) (ضرابی و طهرانی ۱۳۸۸) انجام شده است؛ همچنین حوزه‌های مختلفی مانند علوم سیاسی، علوم اجتماعی، مطالعات روانشناسی محیط و دیگر علوم مرتبط سعی بر تعریف مشارکت و شهروندی داشته و به سطوح متفاوت این مشارکت‌ها در هر زمینه اشاره کردند (شرفی و برک‌پور ۱۳۸۹)؛ و عوامل مؤثر بر سنجش میزان مشارکت جوامع مختلف در حوزه‌های متفاوت را به بررسی گذاشتند (تقوایی، بابانسیب و موسوی ۱۳۸۹). چنانچه چندی از این پژوهش‌ها اقدام به بررسی تأثیر مشارکت شهروندی بر سایر اصول روانشناسی محیط همچون تعاملات اجتماعی (رهنما و رضوی ۱۳۹۱)، سرمایه‌ی اجتماعی (مهدوی و همکاران ۱۳۹۰) و پایداری اجتماعی (اقتصادی ۱۳۹۲) و تأثیر و تأثر آن در برنامه‌ریزی شهری و طراحی محیط‌های معماری کرده‌اند (کوش^{۱۵} ۲۰۱۶). با این حال مطالعات اندکی در ارتباط با حوزه‌ی مشارکت در اندیشه‌ی اسلامی و تأثیر و تأثر آن در محیط انجام شده است. به گونه‌ای که این پژوهش‌ها محدود به بررسی آرای اندیشمندان اسلامی در باب مشارکت (پوراحمدی و همکاران ۱۳۹۱) و یا بررسی واژه‌ی مشارکت در متون دینی در حوزه‌ی ادبیات و سیاست بوده است (عیوضی و کریمی ۱۳۹۰). بنابراین، در پژوهش حاضر مفهوم مشارکت در محیط از منظر اندیشه‌ی اسلامی با استناد به منابع معتبر اسلامی گردآوری و بررسی شده است؛ با در نظر گرفتن مشارکت به عنوان اصل اخلاق اسلامی که خود دارای اصول اخلاقی نیز می‌باشد؛ داده‌ها، تطبیق و مفهوم و ارتباط آن در محیط از منظر اندیشه‌ی اسلامی واکاوی شده است؛ تا اصول و معیارهای مطلوب مشارکت در محیط با توجه به ارزش‌ها، باورها و نیازهای جمعی مشترک در جامعه‌ی ایده‌آل بدست آید.

روش و ابزار

پژوهش حاضر با هدف رسیدن به مفهوم مشارکت در چارچوب اندیشه‌ی اسلامی و تعیین معیارهای هم‌تراز در رابطه با مشارکت افراد در محیط می‌باشد. لذا، شناسایی ارزش‌های مشارکتی مطرح شده در غرب، و بدست آوردن پیشینه و اطلاعات علمی و تجربی (تجربه و عقل) و در ادامه بررسی اصول اخلاقی مفهوم مشارکت در مبانی اسلامی از طریق مطالعه در اندیشه‌ی اسلامی (عقل و نقل)^{۱۶} ضروری می‌نماید (نقره‌کار ۱۳۹۵، ۸). در اینجا این سؤال به ذهن متبادر می‌گردد که افتراقات و اشتراکات مفهوم مشارکت

مختلف انجام می‌پذیرد و می‌تواند به گرفتن تصمیمات پایدارتر و با اعتبار بیشتر و مبتنی بر نیازهای مختلف مردمی منجر گردد. این سطوح و درجات، از ابتدایی‌ترین آن‌ها که ارتباطات (حق باخبر شدن و اظهار نظر) به عنوان عنصر پایه در مشارکت می‌باشد، تا مشارکت‌های حقیقی و فراتر از ارتباط چون تفویض قدرت و اختیار به شهروندان و فراهم ساختن فرصت مشارکت در بازآفرینی و مدیریت محیط به عنوان دخالت مستقیم مردم در فرآیند تصمیم‌سازی را در برمی‌گیرد. در همین راستا طیف و سطح‌بندی مشارکت مردم در محیط، بر مبنای مطالعاتی که در رابطه با نظریه‌ها و تکنیک‌های مختلف مشارکتی براساس سطوح مختلف در فرآیندهای مشارکتی (همپتون^{۱۷} ۱۹۷۷، ۳۱) و (ارنشتاین^{۱۸} ۱۹۶۷، ۲۱۷) و (دشلر و سوک^{۱۹} ۱۹۸۵) و (اسمیت^{۲۰} ۲۰۰۳، ۳۶) و (پریکسولی^{۲۱} ۲۰۰۳، ۶۲) و (کریتون^{۲۲} ۲۰۰۵) انجام گرفته است در جدول ۱ ارائه شده است.

(انسان‌محور)، درصدد پاسخگویی به مسائل طراحی و توجه و تحقق اهداف انسانی صرف با پیروی از تمایلات کاربران یا الگوهای رفتاری ناخودآگاه کاربران (ناری‌قمی ۱۳۹۴) در طراحی مطرح می‌شود. مشارکت اجتماعی که در آن مشارکت به عنوان کنش اجتماعی مطرح می‌شود و بر دخالت دادن گروه‌های اجتماعی به صورت جمعی، آگاهانه، داوطلبانه، با اهداف معین و بر سهیم شدن در نفع اجتماعی تأکید می‌گردد (یزدان‌پناه ۱۳۸۶). در میان نظریه‌های مشارکتی غرب، آنچه که مشارکت‌کنندگان بر آن توافق دارند؛ مراحلی است که فرآیند برنامه‌ریزی و طراحی مشارکتی را در برمی‌گیرد: شامل زمینه، افراد مشارکت‌کننده، سطح مشارکت و زمان مشارکت (اسلامی ۱۳۹۲، ۲۶). مشارکت شهروندان به عنوان یک ضرورت در حوزه‌های مختلف نظیر برنامه‌ریزی، مدیریت و طراحی جمعی مطرح می‌گردد؛ که طبق مطالعات انجام گرفته در سطوح و درجات

جدول ۱. سطح‌بندی مشارکت مردم در محیط (مأخذ: نگارندگان)

نقش طراح در سطوح	نقش کاربر در سطوح	مبنای طبقه‌بندی و نمود مشارکت	نوع و درجات مشارکت	سطح مشارکت
طراح به عنوان عضوی از جامعه با اصول فرهنگی مشترک با جامعه و نهفته در ناخودآگاه	کاربر به عنوان مولد و کنترل‌کننده محیط و زندگی کننده در طرح- هویت‌دهی کاربر به طرح	مردم فعالان اصلی در عرصه‌ی برنامه‌های محیط و فرآیند تصمیم‌سازی	مشارکت والا (خودجوش)	سطوح واقعی
نقش اصلی طراحان در کنار کاربران در طراحی‌های محیط و به عنوان فیلتر دوم طراحی محیط	کاربران و شهروندان صاحب قدرت و اختیار در طرح- هویت‌بخشی به کاربر- کاربران فیلتر اصلی رسیدن به محیط مطلوب	تسهیل در تعامل طیف وسیع مردم شامل ساکنان، مدیران، متخصصان، و نهادهای اجتماعی در طراحی‌های محیطی	مشارکت فعال (تعاملی)	
طراحان عاملان اصلی فرآیند تصمیم‌سازی	کاربران به عنوان جزئی از فرآیند طراحی که در موارد مورد نیاز در فرآیند پروژه دخیل می‌شوند.	برنامه‌ریزی و مشاوره با کاربران (مطالعه‌ی جزئی و آشنایی با ایده‌آل‌های گروه محدود کاربران)	مشارکت مشورتی	
در اهمیت قرار گرفتن ذهنیات فردی طراح	عدم ارتباط مؤثر میان کاربر واقعی و زندگی‌کننده در طرح با دیگر عوامل طراحی	حضور صرف کاربران انتخاب‌شده در نهادها	مشارکت نامؤثر	
مشاورین و متخصصین عامل هدایت طرح- نگرش طراح با زاویه‌ی دید متأثر از فرهنگ و ذهنیات فردی خود و نه کاربر	آگاه‌سازی کاربر به عنوان پذیرنده‌ی معماری و مصرف‌کننده	باخبر شدن و اطلاع‌دهی به کاربران بدون حق رای	مشارکت منفعل	
هویت‌جویی معمار از طرح- تحمیل ایده‌آل‌های فکری طراح و کارفرما بر متن جامعه	گسست ارتباط میان کاربر واقعی و عوامل طراحی	فریب‌کاری، مطیع‌سازی و اقتناع کاربران در جهت منافع طراح و کارفرما	عدم مشارکت	سطوح کاذب

نظریه پردازان غربی بسیاری ابعاد مختلف مشارکت را بررسی نموده‌اند. جدول ۲ دیدگاه اندیشمندان غربی در باب مفهوم مشارکت در محیط و اصول و معیارهای حاصل از این نظریه‌ها می‌باشد؛ که در ارتباط با سطوح مشارکت ارائه شده است:

جدول ۲. دسته‌بندی مفاهیم مشارکت در محیط از دیدگاه نظریه‌پردازان غربی و مظاهر آن (مأخذ: نگارندگان)

مفهوم‌سازی	محققان	معیارهای مشارکتی حاصل		تجلی (مظاهر مشارکتی) مفاهیم در محیط
		معیارها	نوع مشارکت	
کارکردگرایی یکسان‌انگارانه ^{۲۳}	پنا و پارشال ^{۲۴} (۲۰۰۱) (به نقل از ناری قمی ۱۳۹۴)	شناخت کاربر جهت تأمین خواست کارفرما- یکسان‌انگاری کاربر و زمینه- استانداردسازی موضوعات معماری برای همه‌ی کاربران در هر زمینه‌ای	عدم مشارکت	با وجود کسب شناخت از کاربر، معیارهای مفهوم منجر به فریب کاری و مطیع‌سازی کاربران و سلب اختیار از کاربر در جهت منافع کارفرما می‌شود.
فضای تعاملی جهت برآورده ساختن تمایلات آنی	لوسی بولیوانت ^{۲۵} (۲۰۰۵) (به نقل از ناری قمی ۱۳۹۴)	تکیه بر فضاهای تعاملی دیجیتال حساس به حالات و حرکات مخاطب با تأکید بر پاسخگویی به نیاز کاربران	عدم مشارکت	با وجود تأکید بر پاسخگویی به نیاز کاربران، نوع و روش پاسخگویی، دیکته کردن ایده‌آل‌های فراطراحانه، پدیدآوردن اثر بدون مطالعه یا مشاوره روی نیاز کاربر و توجیهات کاربرمدارانه برای ارضای کارفرما را در پی دارد (ناری قمی ۱۳۹۴).
نخبه‌گرایی و طراح محوری	گیدیئون ^{۲۶} (۱۳۸۹) (به نقل از ناری قمی ۱۳۹۴) کرونا مارتینز ^{۲۷} (۲۰۰۳) (به نقل از ناری قمی ۱۳۹۴)	طراحان آگاه بر شیوه‌های مطلوب زندگی و آموزش‌دهنده‌ی جامعه- معمار به مثابه رهبر و هدایتگر جامعه- مشورت با گروه نخبه و علاقه‌مند به هنر	عدم مشارکت / مشارکت نامؤثر	مشورت به عنوان وجه سازنده‌ی مفهوم بوده؛ در عین حال معماری وابسته به ابزار بیانی و مفهومی که برای طراح دارد و جدا از متن زندگی و زندگی‌کنندگان آن است و ایده‌آل‌های شخصی و صنفی طراحان اولویت دارد (ناری قمی ۱۳۹۴).
تعلیم مخاطب‌گزینشی	گروت ^{۲۸} (۱۱۷، ۱۳۸۴) بری ^{۲۹} (۲۰۰۶) (به نقل از ناری قمی ۱۳۹۴)	مشارکت نوعی آموزش و تعلیم مخاطب با هدف قابل پذیرش نمودن اصول آن- شفاف‌سازی و ایجاد دیالوگ برای کاربر با هدف اقناع	مشارکت منفعل	آگاه‌سازی صرف و اقناع کاربران در جهت ذهنیات طراح و اقناع ذی‌مدخلان و حذف نارضایتی و نه تحقق خواست آنان منجر به مشارکت منفعل می‌گردد؛ با این وجود طراح نقش پرورش‌دهنده و مثبت در جامعه دارد.
همکاری بین دولت و ساکنین	تایلور (۱۸۷۸) (به نقل از علی‌الحسابی ۱۳۸۹) مککنزی ^{۳۰} (۱۹۸۰) (به نقل از علی‌الحسابی) سانوف (۲۰۰۰)	درگیر کردن افراد طبقه‌ی پایین جامعه در تصمیم‌سازی- عبور از مرزهای حرفه سنتی- شهروندان فعال به جای مشتریان منفعل (شرفی ۱۳۸۹، ۷۸)- مشارکت از پایین به بالا	مشارکت فعال	راهبرد کاهش فقر، ارتقای کیفی زندگی، توسعه‌ی درون‌زا، تصمیمات پایدار با اعتبار بیشتر، دخالت شهروندان در خلق و اداره محیط‌های طبیعی و مصنوع در عین مشارکت فعال، منجر به تصمیم‌گیری افراد غیرمتخصص و همکاری افراد فقط در صورت داشتن نفع می‌شود.
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	بورکی ^{۳۱} (به نقل از علی‌الحسابی ۱۳۸۹)	توسعه خوداعتمادی- ابتکار- سربلندی- همیاری اجتماعی	مشارکت خودجوش	از بین رفتن فقر، توسعه و پایداری، محیط‌های با کیفیت و امنیت بالاتر و ارتقای نگهداری از محیط از وجوه سازنده‌ی این مفهوم می‌باشد.

عمل به معیارهای رفاه اجتماعی با وجود ایجاد محیط‌های چند عملکردی، توسعه‌ی جمعی، افزایش حس تعلق (علی‌الحسابی ۱۳۸۹)، مشارکت مبتنی بر اراده و محیط با عملکرد بهتر موجب فردگرایی، انبوه و بزرگ‌سازی، تماشایی بودن (صمیمی‌فرد و حمزه‌نژاد ۱۳۹۲)، مشارکت افراد در صورت نفع بیشتر و هزینه کم‌تر نیز می‌شود.	مشارکت مشورتی	درک نیاز و خواست کاربران - برنامه‌ریزی با کاربران - مشارکت عامل کنش با توسل به انگیزه‌های اقتصادی-فرهنگی و مادی- ایجاد رضایت متقابل- رفتار نتیجه‌ی سود و زیان نه حاصل باورها و گرایش‌ها	الکساندر ^{۳۳} (۱۹۸۴)	رفاه اجتماعی
			هورلی ^{۳۳} (۲۰۰۲)	
			جیمز فریزر ^{۳۴} (۱۹۱۹) (به نقل از علی‌پور ۱۳۸۸)	
			دورکیم ^{۳۵} (۱۸۹۷) (به نقل از اسلامی ۱۳۹۲)	
همراهی مشارکت با مفهوم شانس و تا زمانی که افراد انتظارات معینی از رفتار دیگران دارند؛ فردگرایی و همکاری‌های منفعت‌طلبانه را در پی دارد؛ با اینحال افزایش حس اعتماد، تحرک اجتماعی، اجرا و سهیم شدن مردم در فرآیند طرح‌ها و ارزشیابی آن‌ها نوع مشارکت فعال را موجب می‌شود.	مشارکت فعال	تمرین قدرت افراد در تصمیم‌گیری‌های مربوط به جامعه - مشارکت از پایین به بالا- تأکید به ارزش‌های خودکارایی و خودکم‌رسانی	کانینگهام ^{۳۶} (۱۹۷۲) (به نقل از شرفی ۱۳۸۹)	فرآیند تمرین قدرت
مردم‌سالاری، محیط‌های مستعد یادگیری و تعامل در جامعه، توسعه‌ی سرمایه‌ی اجتماعی، گسترش امنیت محیط از وجوه سازنده‌ی این مفهوم می‌باشد.	مشارکت خودجوش	تسهیل ارتباطات و همکاری و هماهنگی - افزایش اعتبار- دادن نقش فعال به اجتماع بومی- به حرکت درآوردن افراد تحت فشار	رابرت پنتام ^{۳۸} (۱۹۹۵) (به نقل از شرفی ۱۳۸۹)	اعتماد اجتماعی
سرزندگی جامعه شهری، پیوندهای اجتماعی محکم‌تر، کاهش ترس از وقوع جرم در محیط با وجود انبوه و بزرگ‌سازی و حذف محیط‌های نیمه‌خصوصی از وجوه شکل‌دهنده‌ی مشارکت فعال است.	مشارکت فعال	افزایش روابط اجتماعی در قالب محورهای عدالت، امنیت و رفاه- مشارکت شبکه وسیع از افراد شامل ساکنان، مدیران، متخصصان و نهادها	دوتوکویل ^{۳۹} (۱۸۳۵) (به نقل از شرفی ۱۳۸۹)	تعاملات اجتماعی
توسعه جمعی، امکانات عمومی کافی، قاعده‌مندی زندگی با همکاری به جای نزاع، کاهش میزان ترس از وقوع جرم	مشارکت خودجوش	دادن نقش فعال به اجتماع بومی در برنامه‌های محیط- اجتماع، وضعیت آرمانی از تمامیت اجتماعی که هر فرد مکان خود را دارد	چالرز آبرام ^{۴۰} (۱۹۷۱)	اهمیت اجتماع بومی و تمامیت اجتماعی
توجه به واحد همسایگی، افزایش احساس جمعی (کامل‌نیا ۱۳۸۹، ۱۳۶)، شکل‌گیری محیط‌های مشترک چون فضاهای آیینی، ارتقای امنیت محیط و حس تعلق	مشارکت خودجوش	تأکید به نظام نمادی و نیازها و پیشینه‌ی تاریخی مشترک- برآوردن نیازها- حضور در مقیاس همسایگی- بالابردن احساس جمعی (کاتالیزور)	مک‌میلان و چاوز ^{۴۱} (۱۹۸۶)	همبستگی اجتماعی
			ایزرائیل ^{۴۲} (۱۹۹۴) (به نقل از اسلامی ۱۳۹۲)	

ادراکی فرهنگ‌ها نظیر سبب‌ها و معانی توجه می‌شود؛ ویژگی‌های ایده‌آلی رفتار فرهنگی مورد دقت قرار نمی‌گیرد (مطلبی ۱۳۸۰).

۲. مشارکت در محیط بر اساس اندیشه‌ی اسلامی و مظاهر آن

ایجاد توازن و روابط استوار مابین نیازها و رغبت‌های انسان و در نتیجه‌ی یافته‌های او به عنوان موجودی با ابعاد جسمی، روحی، عقلانی و ارادی مستلزم رجوع به وحی در کنار پژوهش‌های علمی است. صاحب‌نظران علوم اجتماعی ایرانی و فلاسفه‌ی اسلامی ابعاد مختلف مشارکت اجتماعی را بررسی نموده‌اند که به صورت طبقه‌بندی شده در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. دسته‌بندی مفاهیم مشارکت در محیط از دیدگاه نظریه‌پردازان اسلامی و مظاهر آن (مأخذ: نگارندگان)

نوع مفهوم‌سازی	محققان	معیارهای حاصل	نتایج عمل به معیارها
همکاری و تعاون اجتماعی در قالب پیوستگی و ارتباط	فارابی (به نقل از پوراحمدی ۱۳۹۱)	ضرورت اجتماعی بودن افراد- تسالم (همزیستی مسالمت‌آمیز)- پویایی و تحرک شهروندان- حق مشارکت در امور جمعی	در جوامع معاصر، تأکید بر حق مشارکت هر شهروند با ایده‌آل‌گرایی و عدم در نظر گرفتن واقعیت‌ها همراه است و منجر به تصمیم‌گیری افراد غیرمتخصص و ناهنجاری‌ها و اشتباهات ممکن افراد در جامعه می‌گردد، از طرفی جامعه‌ی فاضله و افزایش مشارکت و پایداری شهری، پیشبرد امور مردم، توجه و تأکید بر زندگی جمعی در قالب معاونت و کمک امت و ملت، پیوستگی، ارتباط و عدالت از وجوه سازنده‌ی همزیستی مسالمت‌آمیز و تعاون افراد است.
		زندگی با مشارکت و تعاون با یکدیگر- معاونت و کمک امت و ملت به یکدیگر	
		پیوستگی و ارتباط با یکدیگر	
		هدف از اجتماع، تعاون و همکاری بر اموری باشد که موجب دستیابی افراد به سعادت شود. یاری‌گری و همکاری مدینه‌های یک امت برای رسیدن به سعادت حقیقی	
تعاملات اجتماعی	رحمان (۱۹۹۳) (به نقل از علی‌پور ۱۳۸۸، ۱۱۷)	کوشش و تلاش جمعی- ائتلاف منابع درصدد دستیابی به اهداف	با وجود فرآیند فعال، اندیشه، تأمل و نظارت فعال مشارکت‌کنندگان و ترغیب اقدام و عمل مشارکتی، ائتلاف منابع می‌تواند منجر به ارجحیت دادن نفع گروهی بر گروه دیگر شود.
مسئولیت‌پذیری اجتماعی	آیت‌الله خمینی (به نقل از کلانتری ۱۳۹۰، ۴۳)	همه افراد جامعه همانطور که باید نماز بخواند؛ همانطور باید سرنوشت خودش را تعیین کند.	اراده‌ی جمعی- مشارکتی اجتماعی هدفمند از وجوه سازنده‌ی نظریه‌های هماهنگ با دو رکن اسلامی بر اساس ویژگی‌های جوامع معاصر در رابطه‌ی مفهوم مشارکت در محیط است.
جهاد	پیران (به نقل از علی‌الحسابی ۱۳۸۹)	آگاهی شرکت‌کنندگان در فریند- همکاری‌های داوطلبانه و عدم تحمیل از سوی جامعه و گروه و خانواده به فرد	
همبستگی اجتماعی (اشتراک ارزش‌ها)	علامه مجلسی ۱۰۸۱، ج ۲۷۲، ۷۱	خدمت کردن به یکدیگر- مؤمنان و امت اسلامی به مثابه یک بدن یا یک دست	همبستگی و خدمت به یکدیگر از عوامل مؤثر بر افزایش تعاون و بدین‌سان مشارکت در جامعه می‌باشد.

<p>تدبیر امور، تعاون و تثبیت فضائل اخلاقی در جامعه از وجوه سازندهی الفت و مدارا با یکدیگر است؛ اما باید این نکته را در نظر داشت که ارزشها در زمان و مکانهای مختلف تغییر و تقسیم می‌گردند. همچنین الفت و مدارا در همهی شرایط محیطی امکان نادیده گرفته شدن قوانین بر پایهی احساس و تصمیم فردی را دارد.</p>	<p>ایجاد الفت و پیوند دوستی میان مؤمنان - عدم وجود کینه و حسد و عداوت مابین مردم - دوری از غیبت</p>	<p>زین‌الدین بن علی شهیدثانی ۱۳۸۰، ج ۸۱، ۱</p>	<p>فت و مدارای مردم با یکدیگر</p>
<p>بر اساس دیدگاه اندیشمندان توسعهی پایدار، مشارکت تمامی قشرها در سازندگی و سازندگی اثربخش بر تمامی آحاد جامعه از وجوه سازندهی رکن اسلامی عدالت در رابطه با مفهوم مشارکت در محیط می‌باشد.</p>	<p>عدالت به عنوان یکی از اصول اخلاقی پیشبرد مشارکت بزرگترین سازندگی با اجرای عدالت آغاز می‌گردد. در انقلاب (منبعث از ارزشها) همه باید در آغاز به اجرای عدالت بپردازند؛ تا همهی قشرها از صمیم دل به کار سازندگی کمک کنند و به نتایج آن در سطح عموم - نه کسانی و گروهی چند - امیدوار باشند.</p>	<p>فارابی (به نقل از پورا احمدی ۱۳۹۱) حکیمی (۱۳۸۲)، ۱۱۸</p>	<p>عدالت</p>

آیات و روایات فراوانی نیز در ارتباط با اصول اخلاقی مشارکت در اسلام، وجود دارند که کنشگران اجتماعی را به مشارکت در امور دعوت می‌نمایند که در جدول ۴، مؤلفه‌های مشارکت در محیط از منظر اندیشه‌ی اسلامی ارائه شده‌است.

جدول ۴. مؤلفه های مشارکت در محیط از منظر اندیشه های اسلامی (مأخذ: نگارندگان)

مفهوم	تعاون و همکاری		مشورت		اعتماد				
	نشانی آیه	آیه ۲ سوره مائده	آیه ۱۵۹ آل عمران	آیه ۳۸ سوره شوری	آیه ۹۱ نحل	آیه ۷۸ نمل			
تفسیر آیه قرآنی ۴	نشانی حدیث/ روایت	اصل کلی اسلامی دربرگیرنده مسائل اجتماعی، حقوقی، اخلاقی و سیاسی- لزوم تعاون و همکاری در کارهای نیک و عدم همکاری در اهداف باطل و اعمال نادرست، هر چند با دوست نزدیک یا برادر انسان	این تشبه الحزبی ۳۳۷، ۱۳۸۵	مشورت برنامه‌ی مستمر مؤمنان - برکات بیشتر مشورت از زبان‌های احتمالی آن- استبداد رأی عامل توقف افکار، نابودی شخصیت، استبدادهای آماده و بزرگترین سرمایه‌های انسانی	اعتماد متقابل افراد اجتماع نسبت به یکدیگر مهمترین سرمایه یک جامعه، پیونددهنده‌ی جامعه همچون رشته‌های زنجیر، پستوانه فعالیت‌های هماهنگ اجتماعی و همکاری در سطح وسیع می‌باشد؛ حفظ این همبستگی و اعتماد متقابل	توکل در قرآن به معنی اعتماد و تکیه کردن بر خدا و بر اثر آن از مشکلات و موانع نهراسیدن، و این از نشانه‌های مهم ایمان، و از عوامل موفقیت است.			
		کلیبی ۱۳۷۵، ج: ۳، ۲۲۸	شریف‌الرضی ۱۳۹۲، ۶۶ خطبه ۲۱۶	شرف‌الرضی ۱۳۸۰، ۳۱۱، ۱، ج: ۵۳	این بابویه ۱۳۸۲، ج: ۱۵۹، ۱	مجلسی ۱۰۸۱، ۲۳۹، ۱۵، ج: ۳	محمدی ری شهری ۱۳۸۶، ۵۰۵، ۱، ج: ۳		
حدیث / روایت	پیامبر اکرم (ص): کسی که نسبت به امور مسلمانان اهتمام ندارد؛ مسلمان نیست.	امام علی (ع): یکی از واجبات الهی، یکدیگر را به اندازه‌ی توان نصیحت کردن، بر یا داشتن حق و باری دادن به یکدیگر است.	امام علی (ع): بر شما لازم است به یک دیگر ببینید و به هم بخشش نمایید و به کمک یکدیگر بشنابید و میباید با هم قطع رابطه کنید و به هم پشت نیابید و مواکنه شهید.	امام علی (ع): با دانشمندان، فراوان گفتگو کن؛ و با حکیمان فراوان بحث کن؛ که ماهی آبادانی و اصلاح شهرها و برقراری نظم و قانونی است که در گذشته نیز وجود داشت.	امام کاظم (ع): همنشینی با دینداران شرف دنیا و آخرت است. و مشورت کردن با عاقل ناصح بین است و برکت و رشد و توفیقی است از خدا؛ پس چون عاقل ناصح به تو رأی اظهار کند؛ از خلاف کردن آن بپرهیز؛ که سبب تلهی و هلاکت است.	پیامبر اکرم (ص): ای علی! از آدم ترسو مشورت نخواه؛ که راه خروج را بر تو تنگ میکند. و از بخیل راه نخواه؛ که تو را از رسیدن به مقصود باز میدارد؛ و با حرص رازبزی مکن که حرص را در نظرت می‌آزاید.	امام صادق (ع): هر گاه زمانه، زمانه‌ی جور باشد و مردم آن زمان اهل نیرنگ باشند؛ اطمینان کردن به هر کس، ناتوانی است.	امام صادق (ع): برای اعتماد داشتن مرد برادرانش همین بس که حاجتش را بسوی او برد.	امام علی (ع): شخص مورد اعتماد کسی است که خردمند و دیندار باشد و کسی که از خردمندی و انسانیت بی‌بهره است؛ سرمایه اش گناه باشد. و دوست هر کسی خرد اوست و دشمن او بی‌خردی اش.
نتایج عمل به این اصل	معماری حاصل	توصیه به مشارکت در امور خیر چون توزیع عدالت، برابری، صلح، امنیت و توسعه در جهت رشد و ارتقای بشری - همکاری و همیاری بدون توجه به روابط شخصی، نژادی و خویشاوندی و نیازمندی مشترک - تاکید به «روح با هم بودن» و اعتماد بهم	مشورت همچون، رویکردی از عقل جمعی و مشارکت دادن دیگران در تصمیمات جمعی و آنچه به سرزشت جامعه مربوط است (فصیحی ۱۳۸۶، ۹۳) - اخبار رأی دادن به مردم - بازگشایی فرصت پیشرفت رده‌های پایین - مشورت با افراد معقول و متفکر (مصطفی پور ۱۳۸۶)	افزایش همکاری در راه رضای خدا - همکاری با خردمندان - شکل‌گیری محیط مستند تعامل - شکل‌گیری محیط‌های امن	پوستگی افراد و محیط‌های اجتماعی - بهره‌مندی مردم از فهم و عقل و وجدان یکدیگر به منظور تحقق تصمیم‌گیری معقول (جاویدی کلاته جعفر آبادی ۱۳۸۵، ۱۳) - مشارکت مبتنی بر اراده - جمع‌گرایی و مانع فردگرایی				

مفهوم	اصلاح و مبارزه با ناهنجاری ها		مسئولیت پذیری		نشانی آیه
	آیه ۱۱۰ سوره آل عمران	آیه ۷۱ سوره توبه	آیات ۱۳-۱۲ سوره عنکبوت	تفسیر آیه قرآنی	
نتایج عمل به این اصل	مقابله با هرنوع کج روی و هنجارشکنی - افزایش اعتماد و اطمینان و آرامش - تسهیل کنش های فردی و اجتماعی (فصلی ۱۳۸۶) ارتقا کیفیت، حفظ و نگهداری از محیط - کاهش میزان ترس از وقوع جرم	حق نظارت همه نسبت به رفتار و کار(طراحی و معماری) دیگری - مقابله منطقی همگانی با ناهنجاری ها - ملزم کردن افراد به مشارکت اجتماعی و بالاتر از آن، به نظارت و کنترل اجتماعی - اصلاح جوئی و مبارزه دائم با فساد (فصلی ۹۴، ۱۳۸۶)	مسئولیت هرکس در برابر اعمال خویش آن نیست که از دعوت دیگران به سوی حق و مبارزه با فساد چشم پوشد و روح اجتماعی اسلام را تبدیل به فردگرایی و بیگانگی از اجتماع کند - مردم در سرنوشت اعمال یکدیگر از طریق شفاعت و توبیخ و راهنمایی شریکند.	در منطق اسلام پایه گذاری یک برنامه ای اجتماعی، مسئولیت آفرین است و انسان را در آن برنامه و کار شریک کسانی که به آن عمل می کنند کاری می سازد؛ و هر کس در مقدمه کاری دخیل باشد؛ در ذی المقدمه نیز شریک است.	نشانی آیه / روایت
معیارهای حاصل	بهره گیری درست از نیروها - اهتمام مسلمانان - تکافل اجتماعی (فصلی ۹۴، ۱۳۸۶) مساعدت، اعتماد و همکاری اجتماعی افراد جامعه، (کلاتوری ۱۳۹۰) - ارکان دین و کسب معرفت شرط ورود به حرفه	امام صادق (ع): امر به معروف و نهی از منکر تکلیف مگر کسی که سه خصلت در او باشد: به آنچه امر می کند و از آنچه نهی می نماید آگاه باشد؛ عادلانه امر کند و نهی نماید؛ با مهربانی امر و نهی کند.	امام علی (ع): هر کس که خدا او را مالی بخشید؛ پس باید به خویشاوندان خود بخشش نماید؛ و سفره ی مهمانی خوب بگستراند، اسیر آزاد کند؛ رنج دیده را بنوازد، مستمند را بپهرمند کند؛ و قرض وامبار را بپردازد.	پيامبر اکرم (ص): همهی شما رعایت گر و مراقب هستیید و همهی شما مسئول رعیت خویش می باشید.	نشانی حدیث / روایت
آموزه های اسلام	حدیث / روایت	نشانی حدیث / روایت	تفسیر آیه قرآنی	آموزه های اسلام	
آموزه های اسلام	حدیث / روایت	نشانی حدیث / روایت	تفسیر آیه قرآنی	آموزه های اسلام	

نتایج عمل به این اصل	معماریهای حاصل	آموزه‌های اسلام		مفهوم	
		تفسیر آیه قرآنی	نشانی آیه		
سازندگی اثر بخش بر تمامی احاد جامعه	محیطه‌های مستعد و سرزنده با امکانات کافی - توسعه پایدار - رعایت حریم همسایگر آرامش - روحی در جامعه و افزایش تحرک و پویایی - مشارکت تمامی قشرها در سازندگی - سازندگی اثر بخش بر تمامی احاد جامعه	داند نقش فعال به افراد جامعه در برنامهای محیط - ایثار و احسان در کنار عدالت - تعادل بین عملکردهای پاسخگو به نیازهای مادی و معنوی انسان - قرار گرفتن هر عنصری در جای مناسب خود	این آیه بلویه ۱۲۸۲، ج ۱، ۳۳۹	آیه ۹۰ سوره نحل	عدالت
		دعوت اکید به عدالت: ای کسانی که ایمان آوردهاید؛ همواره قیام برای خدا کنید و به حق و عدالت گواهی دهید- نباید کینه‌ها و عداوت‌های قومی و تیره‌محساب‌های شخصی مانع از اجرای عدالت و موجب تجاوز به حقوق دیگران گردد؛ زیرا عدالت از همه‌ی اینها بالاتر است- عدالت مهم‌ترین رکن تقوا و برهیزگاری است.	این آیه بلویه ۱۲۸۲، ج ۱، ۳۳۹	آیه ۸ سوره مائده	
شریک کردن دیگران در عرصه‌ی زندگی خود- همپیوندی اجتماعی - آرامش روحی در جامعه و افزایش تحرک و پویایی - مشارکت تمامی قشرها در سازندگی در راه رضای خدا	احسان و نیکی در راه خدا- پناه دادن غریبه، پذیرفتن سائل (اسلام) به رسمیت شناختن مفهوم ارتباط خانوادگی، انسجام اجتماعی در ورای خانواده را تدویمی از آن، معرفی و ترویج کرده بدین ترتیب، «غریبه» در موضعی نزدیک به خویشاوندی تصور می‌شود که پذیرایی او به عنوان هدف تکلیفی بوده و ناخوشودکننده نیست و نقش اساسی در همپیوندی اجتماعی ایفا می‌کند (ناری قمی و عباس‌زاده ۱۳۹۳، ۹۵).	امام علی (ع): زکات توانگری و فراخی عیش احسان کردن به همسایگان و پیوند با خویشان است. ابوالحسن (ع): خداوند در زمین بندگانی دارد که برای برآوردن نیازهای مردم می‌کوشند؛ اینان ایمنی یافتگان روز قیامت‌اند.	این آیه بلویه ۱۲۸۲، ج ۱، ۱۴۹	آیات ۷ تا ۱۱ سوره حدید	اتفاق
		حسن بن عطیه از امام صادق (ع): اخلاقی نیکو ده ثابت است که اگر آنها را در خود داشته باشی چنین کن: راستی در هنگام بارختی، راستی زبان و ادای امانت، صلح ارحام، پذیرایی از مهمان، غذا دادن به سائل پاداش احسان، حمایت از همسایه، حمایت از دوست و بالاتر از همه آنها حیا	این آیه بلویه ۱۲۸۲، ج ۱، ۱۴۹	آیه ۷ سوره حدید	
		امام علی (ع): عدل آنست که حق مردم را به آنها برسانم، و احسان آن است که بر آنها تفضل کنی	مکارم ۱۳۸۷، ج ۱، ۴۰۱		
		حسن بن عطیه از امام صادق (ع): اخلاقی نیکو ده ثابت است که اگر آنها را در خود داشته باشی چنین کن: راستی در هنگام بارختی، راستی زبان و ادای امانت، صلح ارحام، پذیرایی از مهمان، غذا دادن به سائل پاداش احسان، حمایت از همسایه، حمایت از دوست و بالاتر از همه آنها حیا	این آیه بلویه ۱۲۸۲، ج ۱، ۱۴۹		
		امام علی (ع): زکات توانگری و فراخی عیش احسان کردن به همسایگان و پیوند با خویشان است. ابوالحسن (ع): خداوند در زمین بندگانی دارد که برای برآوردن نیازهای مردم می‌کوشند؛ اینان ایمنی یافتگان روز قیامت‌اند.	شیخ الاسلامی ۹۹۳، ۱۳۸۴		
		امام علی (ع): زکات توانگری و فراخی عیش احسان کردن به همسایگان و پیوند با خویشان است. ابوالحسن (ع): خداوند در زمین بندگانی دارد که برای برآوردن نیازهای مردم می‌کوشند؛ اینان ایمنی یافتگان روز قیامت‌اند.	کلینی ۱۳۷۵، ج ۲، ۵۲۱		
		پيامبر اکرم (ص): خدای تعالی یاری رساندن به شخص غمخور و اندوهگین را دوست دارد.	پابنده ۱۳۸۳، ۱۳۳		

مفهوم	وقف		جهاد		تعامل اجتماعی		
	نشانی آیه	آیه ۱۸ سوره توبه	آیه ۲۶۱ سوره بقره	آیه ۷۸ سوره انفال	آیه ۲۷ سوره بقره	آیه ۳۶ سوره نسا	
تفسیر آیه قرآنی	نشانی حدیث / روایت	شریف الرضی ۱۳۹۲، ۱۴۷ حکمت ۴۰۷	ابن بابویه ۱۳۸۲، ج: ۱، ۲۲۷	مکارم ۱۳۸۷، ج: ۷، ۲۸۰	حکیمی ۱۳۸۰، ج: ۱	پاینده ۱۳۸۳، ۱۸۶	این شبهه الحرائی ۳۲۳، ۱۳۸۵
		امام علی (ع): مال با بخشش کاستی پذیرد؛ اما علم با بخشش افزونی گیرد.	خلی از امام صادق (ع) نقل می کند که فرمود: پس از مرگ، چیزی جز سه خصلت به عنوان پاداش به دنبال شخص نیست: صدقه جاریه ای که در زمان زندگی انجام داده که پس از مرگش تا روز قیامت به عنوان صدقه وقف باقی می ماند و کسی آن را به ارث نمی برد.	پیامبر اکرم (ص): کسی که چراغی در مسجدی برافروزد فرشتگان و حاملان عرش الهی مادام که نور آن چراغ در مسجد می تابد برای او استغفار می کنند.	امام علی (ع): با ارزش ترین چیزی که مومنان به پروردگار سبحان، به آن توسل می جویند؛ ایمان به او و فرستاده او، و جهاد در راه او است.	پیامبر اکرم (ص): جهاد (و تلاش) کنید تا سالم و بی نیاز گردید.	امام علی (ع): جهاد بر چهار قسم است: امر به معروف، نهی از منکر، راستگویی در هر حال، دشمنی با فاسقان.
معیاری حاصل	تشریح به انفاق، وقف، قرض الحسنه و کمک های مختلف مالی - دعوت به وقف علم - توجه به فضاهای عام المنفعه و آیینی	تشریح به انفاق، وقف، قرض الحسنه و کمک های مختلف مالی - دعوت به وقف علم - توجه به فضاهای عام المنفعه و آیینی	کوشش و جهاد در چیزی که شری به انسان نرساند - تلاش و تعاون در راه خدا - تاکید بر جمع گرایی و دوری از منفعت طلبی فردی	پیوستگی و ارتباط با یکدیگر - همپایی - اجتناب از ضرر رساندن به همسوی - رفتار محبت آمیز - مراعات و ملاحظه یکدیگر - کوشش و تلاش جمعی - اندیشه، تأمل و نظارت فعال مشارکت کنندگان	از بین رفتن انزوا - سرزندگی جامعه - تاکید به زندگی جمعی - شکل گیری محیط های چند عملکردی و مستند تأمل و تعامل - تجویج منابع جهت رسیدن به اهداف - رشد معمار در جامعه و با جامعه		

مفهوم	یکپارچگی اجتماعی (وحدت - اشتراک ارزش ها)		الفت و مدارای مردم با یکدیگر	
	نشانی آیه	آیات ۱۰۳-۱۰۵ سوره آل عمران	آیه ۱۲۸ سوره نسا	آیات ۹ تا ۱۰ سوره الحجرات
تفسیر آیه قرآنی	آموزش های اسلام	انسان بدون داشتن راهنما، در قعر دره طبیعت، و چاه تاریک غراتر سرکش، و جهل و نادانی باقی خواهد ماند. برای نجات نیاز به ریسمان محکمی دارد که همان ارتباط با خدا می باشد - امت به جماعتی که جنبه وحدتی در میان آنها باشد گفته می شود خواه وحدت از نظر زمان یا از نظر مکان و یا از نظر هدف و مرام باشد. امر به معروف و نهی از منکر بمنزله یک پوشش اجتماعی برای محافظت جمعیت است - حفظ وحدت اجتماعی بدون نظارت عمومی ممکن نیست - نتیجه اختلاف و نفاق ذلت و خواری است	آیه گرچه در مورد اختلافات خانوادگی ذکر شده ولی یک قانون کلی و عمومی و را بنیان می کند که در همه جا اصل نخستین، صلح و صفا و دوستی و سازش است، و تکامل انسان در سایه تعاون صورت میگیرد نه تنازع	مؤمنان برادر یکدیگرند - هر گاه دو گروه با هم نزاع کنند در میان آنها عدالت و صلح برقرار سازید - قسطا و عدل و نفی هر گونه تبعیض را رعایت کنید که خداوند عدالت پیشه گان را دوست دارد - اسلام سطح پیوند علائق دوستی مسلمین را به قدری بالا برده که به صورت نزدیکترین پیوند دو انسان با یکدیگر آنهم پیوندی بر اساس مساوات و برابری، مطرح می کند، و آن علاقه " دو برادر " نسبت به یکدیگر است
		نشانی حدیث / روایت	حدیث / روایت	کلیفی ۱۳۷۵، ج: ۴، ۴۵۷
روایت	امام علی (ع): انصاف، اختلافات را از بین می برد و موجب الفت و همبستگی می شود.	پیامبر اکرم (ص): اجتماع دو نفر از تنهایی، سه نفر از دو نفر و چهار نفر از سه نفر بهتر است. بنابراین، همواره با جماعت بودن و یکپارچگی را حفظ کنید.	امام صادق (ع): خورش قزازی و مدارا با مردم یک سوم خردمندی است.	امام علی (ع): حق دادن بطرف مخالف را بر طرف ساخته؛ باعث الفت می گردد.
معیارهای حاصل	روابط محکم و دوستانه با دیگران - مهربانی در معاشرت - سخاوت - داشتن سربریست در جامعه - انصاف و خدمت به یکدیگر - ایجاد الفت و دوستی میان مؤمنان - توازن و تعادل	پیامبر اکرم (ص): مؤمن نسبت به مؤمن مانند بنای استواری است که اجزای آن، یکدیگر را استحکام می بخشند.	امام صادق (ع): بر مسلمانان سزاوار است در پیوستگی با یکدیگر و در کمک کردن بر مهربانی دو جانبه و مواسات با نیازمندان و عطف با یکدیگر کوشش کنند.	امام علی (ع): جایگاه رهبر و سربریست در اجتماع، جایگاه رشتنای است که دانه ها را بهم پیوند داده و جمع می کند.
نتایج عمل به این اصل	دستیابی به امت واحد (هشام ۱۳۸۷) - شکل گیری محیطهای هماهنگ درصدد افزایش روحیهی تعاون - تضعیف انزوی اجتماعی - افزایش احساس جمعی - شکل گیری محیطهای معماری مشترک چون فضاهای آیینی و وفایق سراها - ارتقا امنیت محیط - انتخاب معمار از طبقات مختلف جامعه	پیامبر اکرم (ص): صلورحم، خوش اخلاقی و خوش همسایگی، شوهرا را آباد و عمده را زیاده می کند.	امام صادق (ع): خورش قزازی و مدارا با مردم یک سوم خردمندی است.	پیامبر اکرم (ص): صلورحم، خوش اخلاقی و خوش همسایگی، شوهرا را آباد و عمده را زیاده می کند.
		سازش و مهربانی افراد جامعه با یکدیگر - اهمیت همسایگان پس از خانواده - برادری مؤمنان با یکدیگر و نفاق و اصلاح بین هم - شکل گیری جامعه ای مبتنی بر همکاری و همفکری و همفکری (حجت ۱۳۹۱، ۱۴)	سازش و مهربانی افراد جامعه با یکدیگر - اهمیت همسایگان پس از خانواده - برادری مؤمنان با یکدیگر و نفاق و اصلاح بین هم - شکل گیری جامعه ای مبتنی بر همکاری و همفکری و همفکری (حجت ۱۳۹۱، ۱۴)	سازش و مهربانی افراد جامعه با یکدیگر - اهمیت همسایگان پس از خانواده - برادری مؤمنان با یکدیگر و نفاق و اصلاح بین هم - شکل گیری جامعه ای مبتنی بر همکاری و همفکری و همفکری (حجت ۱۳۹۱، ۱۴)

با وجود اندیشه‌هایی که تأکید بر فضاهای عام‌المنفعه و ارتباطات اجتماعی دارند؛

نمودار ۱. سطح‌بندی مشارکت مردم در محیط منطبق بر مفاهیم اندیشه اسلامی (مأخذ: نگارندگان)

به دنبال مبنای بیشتر نظریه‌ها بر خردگرایی و خودمحوری، عملاً جوامع انسانی و در پی آن عملکردهای افراد جامعه در حوزه‌های مختلف، بیشتر متوجه فردگرایی می‌شود؛ و علت آن تأثیرپذیری از اندیشه‌ی جامعه‌ای است که در آن اصالت با مدنیت و مبتنی بر همزیستی و هم‌زمانی است و هنجارهای اجتماعی با مرجعیت اکثریت تعیین‌یافته و تغییرپذیرند؛ جامعه‌ای که در آن دین، اخلاق و عقیده به صورت مسئله‌ای شخصی درمی‌آید: «هرکس با اخلاق خودش»^{۴۵} (اندیشه‌ی غربی) در سمت مقابل جامعه‌ای است که در آن اصالت با مکتب و مبتنی بر همفکری و همدلی است و هنجارهای اجتماعی با مرجعیت مکتب تعیین‌یافته و تغییرناپذیرند؛ جامعه‌ای که در آن فرد در برابر دین، اخلاق و عقیده‌ی حاکم بر جامعه مسئولیت دارد (حجت ۱۳۹۱، ۱۴)؛ و به مفاهیمی چون تعاون (به‌عنوان مرتبه‌ای بالاتر از همکاری که به روح باهم بودن بدون توجه به روابط و نیازهای فردی تأکید دارد)، وقف (باور و عملی برای ایجاد فضاهای عام‌المنفعه جهت رسیدن به خیرات و میراث)، جهاد، اصلاح و مبارزه با ناهنجاری‌ها، انفاق و مسئولیت تمام افراد در قبال یکدیگر تأکید فراوانی شده است.

براساس مطالب عنوان شده، افتراقات و اشتراکات مشارکت در محیط در دو اندیشه و مظاهر معیارها به صورت خلاصه

مطالعه‌ی آیات و احادیث، نظریه‌های اندیشمندان اسلام و به‌دست آوردن ویژگی‌های ایده‌آلی رفتار فرهنگ اسلامی، بیانگر ابعاد مختلفی در باب مشارکت در محیط می‌باشد و اصول اخلاقی مکملی در تعریف شاخصه‌ها و ویژگی‌های مشارکت در محیط ارائه می‌دهد که از عوامل مؤثر بر شکل‌گیری امت واحده محسوب می‌شوند. مطالعات نشان از این دارد که هرکدام از مؤلفه‌های تعاون و همکاری، وحدت، تعاملات اجتماعی، وقف، انفاق، عدالت، جهاد، مسئولیت‌پذیری، مشورت، اصلاح و مبارزه با ناهنجاری‌ها و الفت و مدارا با ارجحیت ارزش‌های معنوی، به عنوان مراتب بالای مشارکت دارای معیارهایی می‌باشند که منجر به دستیابی مشارکت مطلوب در محیط می‌گردد. همچنین بررسی اصول اخلاقی مشارکت در محیط از دیدگاه اسلامی مؤکد این امر است که هر مفهومی با وجود قرار گرفتن در سطوح مشارکتی متفاوت به‌دلیل وجود مؤلفه‌های مکمل در بطن خود و اصول و قواعد خاص با مرجعیت مکتب اسلام، در سطح مشارکت خودجوش قرار می‌گیرد. به طور مثال، امر به احسان در کنار مفهوم عدالت، و امر به تعاون در کنار مفهوم همکاری مطرح می‌شود (و مثال‌های دیگری از این جنس که در جداول به تفصیل به آن‌ها پرداخته شده است)؛ و در عین حال که مانع از ناهنجاری‌ها و اشتباهات ممکن و مشارکت با ارجحیت نفع فردی یا گروهی بر پایه‌ی احساس و تصمیم فردی می‌شود؛ منجر به امتزاج طیف‌ها و سطوح می‌گردد و می‌توان گفت هر دسته‌بندی و اصولی زیرمجموعه‌ای از مشارکت خودجوش محسوب می‌شود (نمودار ۱).

بررسی تطبیقی مفهوم مشارکت در محیط از دو

منظر اندیشه‌ی اسلامی و اندیشه‌ی غربی

جامعه در بیشتر اوقات، مخاطبی خاموش و اثرپذیر است که می‌تواند با هوشمندی به مخاطبی اثرگذار تبدیل گردد؛ و راه، برای ارتقای دائمی محیط انسان‌ها فراهم شود. هم‌سنخی با مصرف‌کننده در صورتی که به نوعی همدلی و افق مشترک فکری بینجامد؛ یا مشارکت فعال آنان را در روند خلق و ساخت محیط دامن زند؛ کیفیتی بی‌بدیل و مقبول ایجاد خواهد کرد (ندیمی ۱۳۸۵، ۱۲۹). با این حال

در جدول ۵ بیان شده است:

جدول ۵. ارتباط مابین معیارهای مشارکت در محیط از منظر اندیشه‌ی اسلامی و مطالعات غربی و نحوه‌ی تجلی آن (مأخذ: نگارندگان)

اصول مشارکتی در اندیشه اسلامی	اصل مشارکت غربی هم‌تراز با اصل اندیشه اسلامی	شیوه‌ی تحقق اصل در محیط	نمونه‌ی تحقق اصل در محیط	اعتبارسنجی (اشتراکات و افتراقات معیارها) در اندیشه‌ی غربی و اسلامی
اصلاح و مبارزه با ناهنجاری‌ها	۱	ساخت مساجد- پرهیز از مزاحمت متقابل و اشرافیت به فضاهای خصوصی- سلسله‌مراتب فضایی جهت کنترل محیط (چشم‌های ناظر- محیط‌های غریب‌گز)	 سلسله‌مراتب فضایی و توزیع مطلوب کاربری‌ها و عناصر مذهبی در بافت تاریخی میبد از فراز نارین قلعه	در غرب اصلاح و مبارزه توسط مجریان قانون انجام می‌گیرد و مردم مسئول رفتار همدیگر نیستند. لکن در اندیشه‌ی اسلامی مردم نسبت به رفتار هم باتوجه به ارزش‌های مکتب اسلام مسئولند.
وحدت (اشتراک ارزش‌ها)	همبستگی اجتماعی	گسترش مجموعه‌های آیینی- مذهبی- حضور در مقیاس همسایگی- توازن و تعادل، هماهنگی و پیوستگی، خوانایی و سادگی و سازماندهی نظام یافته محیط- وجود معانی مقدس و انگاره‌های معنوی- استفاده از عناصر هویت‌بخش- پرهیز از ایجاد عناصر بحث‌برانگیز و تجملات	 یزد- مقیاس همسایگی متناسب و شکل‌گیری ارزش‌ها- مراسم افطاری با مشارکت ساکنین (مأخذ تصویر: http://sarveabarkouh.ir)	گروه‌بندی مشارکت‌کنندگان در نمونه‌های غربی طراحی مشارکتی به صورت اتفاقی، یا براساس گروه‌های سنی انجام می‌شود؛ اما در حوزه‌ی اسلامی، موضوع، خانواده‌محور است و تمام انسجام اجتماعی در ورای خانواده، تداومی منطقی از همان، معرفی و ترویج می‌گردد.
شورا و مشورت	نخبه‌گرایی / فرآیند تمرین قدرت	مشورت قبل از ساخت و بررسی الگوهای رفتاری و ترجیحات کالبدی مردم ساخت فضاهای مجموعه‌ای (مراکز مذهبی- آیینی، مرکز محلات، میادین و تکایا، شورای محلات) جهت گسترش تعامل و شورا	 نابین - وجود ۷ حسینیه در ۷ مرکز محله شهر انسجام و الگوی رفتاری را به شهر دیکته می‌کند و منجر به افزایش مشورت مشارکت ساکنین می‌گردد (مأخذ تصویر: ناری قمی ۱۳۹۴، ۳۲).	در غرب صرفاً با گروه نخبه و علاقه- مند به هنر مشورت و یا بالعکس، قدرت دادن به هر فردی مطرح می- شود که هر دو می‌تواند به فردگرایی و منفعت‌طلبی منجر شود؛ حال آنکه توصیه به شورا در اسلام در تمام امور جامعه و تصمیم‌گیری تمام افراد تحت حمایت پیشرو می‌باشد.

<p>اعتبارسنجی (اشتراکات و افتراقات معیارها) در اندیشه‌ی غربی و اسلامی</p>	<p>نمونه‌ی تحقق اصل در محیط</p>	<p>شیوه‌ی تحقق اصل در محیط</p>	<p>اصول مشارکت غربی هم‌تراز با اصل اندیشه اسلامی</p>	<p>مبینه اصول مشارکتی در اندیشه اسلامی</p>
<p>در غرب رفاه اجتماعی مادی مطرح است و رفاه فردی در اولویت قرار دارد ولی در اسلام نیازهای مادی و معنوی توأم مطرح می‌شود (باقی الصالحات)</p>	 <p>طرح شماتیک از غازانیه و ابواب الخیرات اطراف آن (خانقاه- مدرسه- مسجد جامع- بیت القانون- بیت الکتب- دارالشفاء- رصدخانه- گرمابه)</p>	<p>گسترش فضاهای عام‌المنفعه- احداث موقوفات (ابواب‌الخیرات)</p>	<p>رفاه اجتماعی</p>	<p>وقف</p>
<p>در غرب تعاملات بر اساس دیدگاه فراخانواده‌ای مطرح، و پیوند درون خانواده به نفع گروه‌های اجتماعی نادیده گرفته می‌شود و در تلاش به تقویت تماس‌های اتفاقی هستند. لکن در اندیشه‌ی اسلامی، تعاملات در امتداد تأکید بر خانواده‌محوری و پیوندهای محلی است.</p>	 <p>اصفهان، میدان نقش جهان. قرارگیری عناصر حکومتی، مذهبی و تجاری در کنار یکدیگر در عین توجه به شرایط آسایشی (مأخذ تصویر: <a href="http://www.auf-den-
spuren-des-medicus.de/hallo-welt">http://www.auf-den- spuren-des-medicus.de/hallo-welt)</p>	<p>گسترش فضاهای عمومی- همبستگی همسایگی- شکل‌گیری محیط چندعملکردی و مراکز محلات- عرض متناسب فضا در عین رعایت آسایش اقلیمی- تقویت پیوندهای محلی و محلی‌گرایی- مکان‌گزینی کاربری‌های مختلف در کنار هم</p>	<p>تعاملات اجتماعی</p>	<p>تعاملات اجتماعی</p>
<p>-</p>	<p>-</p>	<p>در دوره‌های تاریخی ساخت حصار شهری- تأمین امنیت شهر توسط خود شهروندان- امکانات عمومی کافی به منظور خودکفایی</p>	<p>-</p>	<p>جهاد</p>

<p>اعتبارسنجی (اشتراکات و افتراقات معیارها) در اندیشه ی غربی و اسلامی</p>	<p>نمونه ی تحقق اصل در محیط</p>	<p>شیوه ی تحقق اصل در محیط</p>	<p>اصل مشارکت غربی هم تراز با اصل اندیشه اسلامی</p>	<p>اصول مشارکتی در اندیشه اسلامی</p>
<p>هر دو به دنبال ایجاد توسعه، خوداعتمادی، ابتکار و همیاری اجتماعی می باشد. در اسلام افراد باید مبتنی بر مسئولیت خویش در قبال فرهنگ، دین، عقیده و اخلاق عمل کنند.</p>	<p> توجه به الگوهای زیستی و اعتقادی مردم توسط معمار (کاشف محبوب) در مرکز دوستی بنگلادش - گیاندا (مأخذ تصویر: https://www.arel.ir)</p>	<p>هماهنگی و همبستگی طرح با زمینه (مسئولیت طراحان در قبال فرهنگ، دین، اخلاق و عقیده) - رعایت حریم - توجه به الگوهای زیستی مردم</p>	<p>مسئولیت پذیری اجتماعی</p>	<p>مسئولیت پذیری</p>
<p>در غرب همکاری تا زمانی عینیت دارد که افراد انتظارات معینی از رفتار دیگران دارند. لکن تعاون در مرتبه ای بالاتر از همکاری بوده و به روح باهم بودن بدون توجه به روابط و نیازهای فردی تأکید دارد.</p>	<p> ساختار بازار بزرگ تبریز - تجلی اصول افزایش دهنده ی مشارکت در آن و قراگیری عناصر مختلف تجاری مذهبی آموزشی در کنار یکدیگر (مأخذ تصویر: آرشیو بنیاد ایران شناسی تبریز)</p>	<p>محیط های مستعد یادگیری و تعامل و روابط متقابل در جامعه - محیط های چندعملکردی - فرصت دادن برای قراگیری گروه های اجتماعی - اقتصادی و مذهبی در کنار هم</p>	<p>همکاری بین دولت و ساکنین</p>	<p>تعاون و همکاری</p>

<p>اعتبارسنجی انستراکات و افتراقات معیارها در اندیشه‌ی غربی و اسلامی</p>	<p>نمونه‌ی تحقق اصل در محیط</p>	<p>شیوه‌ی تحقق اصل در محیط</p>	<p>اصل مشارکت غربی هم‌تراز با اصل اندیشه اسلامی</p>	<p>اصول مشارکتی در اندیشه اسلامی</p>
<p>عدالت اسلامی مشتمل بر تمام ابعاد زندگی انسانی است؛ در اندیشه‌ی اسلامی در کنار عدالت از واژه‌ی احسان یاد می‌شود که مؤکد روحیه‌ی جمعی و در خدمت جمع بودن است- عدالت در اندیشه‌ی غربی با استانداردسازی محیط برای تمام اقشار و فرهنگ‌ها و گروه‌های مختلف معنا می‌شود و به عبارتی با توسل به کارکردگرایی یکسان انگارانه بدون در نظر گرفتن تفاوت و باورهای اجتماعی فرهنگ‌های مختلف در جستجوی عدالت و رفاه اجتماعی هستند.</p>	 <p>بافت تاریخی شهر یزد - وجود معیارها و شیوه‌های تحقق عدالت به لحاظ استقرار مطلوب کاربری‌ها - پاسخگویی متناسب به نیازها-هماهنگی بناهای همجوار و سایر ویژگی‌های مطرح شده در اصل (مأخذ تصویر: http://www.tehrantimes.com)</p>	<p>رعایت تناسبات و در نظر گرفتن مقیاس و ویژگی‌های انسانی- مکان یابی و توزیع مطلوب عناصر و کاربری‌ها- تعادل بین عملکردهای پاسخگو به نیازهای مادی و معنوی و محیط طبیعی و مصنوع- زیبایی فارغ از تجملات- هماهنگی با بناهای همجوار- رعایت اصل نه ضرر و نه ضرار (خط آسمان مناسب- عدم برهم زدن آسایش اقلیمی بناهای مجاور)- رعایت حریم- بهره‌مندی تمامی افراد و طبقات از امکانات- اهمیت دادن به شرایط ویژه‌ی گروه‌های مختلف</p>	<p>اهمیت اجتماع بومی و تمامیت اجتماعی</p>	<p>عدالت</p>
<p>اسلام، الفت و مدارا با یکدیگر را به عنوان تشویق‌کننده‌ی حقوق مشارکتی بر کالبد توصیه می‌کند. اما در غرب چنین حقوقی قانون‌محور می‌باشد.</p>	 <p>نمونه از ساخت مشارکتی (حق شفعه) به عنوان نمودی از الفت و مدارا مردم با یکدیگر در بافت سرخاب تبریز</p>	<p>تشویق به ساخت مشارکتی (بار گذاشتن بر دیوار همسایه، حق شفعه، حق ساخت در بن بست براساس اجازه همسایگان و)- رعایت حقوق کالبدی همسایگان(ارتفاع مناسب و همخوانی با بافت)</p>	<p>۱</p>	<p>الفت و مدارای مردم با یکدیگر</p>

اعتبارسنجی اشتراکات و افتراقات (معیارها) در اندیشه‌ی غربی و اسلامی	نمونه‌ی تحقق اصل در محیط	شیبوهی تحقق اصل در محیط	اصل مشارکت غربی هم‌تراز با اصل اندیشه اسلامی	اصول مشارکتی در اندیشه اسلامی
در اندیشه‌ی اسلامی بر اعتماد به خردمندان و بالاتر از آن به اعتماد بر خداوند که شرط و اساس هر کاری می‌باشد تأکید می‌گردد و انسان بیشتر از نفع فردی جهت رضای خداوند و با توکل و اعتماد بر او هرکاری را انجام می‌دهد.	-	محیط پیونددهنده‌ی انسان شریعت و قرآن (استفاده از انگاره‌های معنوی)- ایجاد محیط‌های امن- ایجاد حس مالکیت و تعلق خاطر- رعایت ترجیحات کالبدی و حریم بصری (فاصله‌ی مناسب قرارگیری افراد در کنار هم با اطمینان از حریم شخصی و امنیت فکری)	اعتماد اجتماعی	اعتماد
مفهوم «احسان» از منظر اسلامی یک رابطه‌ی اجتماعی یک‌سویه است که از طرف احسان‌گر بدون چشمداشت آغاز می‌شود و طرف واقعی آن خداست.	 <p>مراسم افطاری و گستردن سفره در یزد و شریک کردن دیگران در عرصه‌ی زندگی (مأخذ تصویر: http://sarveabarkouh.ir)</p>	امکان شریک کردن دیگران در عرصه‌ی زندگی خود (پناه دادن غریبه، پذیرفتن سائل، گستردن سفره در حیاط جلویی خانه) همانند فضای جلوی درب در خانه‌های قدیم- پرهیز از تجملات	۱	اتفاق

نتیجه‌گیری

مشارکت در محیط در اندیشه‌ی اسلامی است. بر این اساس نوشتار حاضر نشان می‌دهد نظریه‌های غربی در باب مفهوم مشارکت در محیط در یک عنصر بنیادین با روش اسلامی تفاوت دارند و آن اهمیت دادن به حس و عقل به عنوان یگانه منبع شناخت و غفلت از منابع وحدانی به عنوان منبعی بی‌بدیل و کامل می‌باشد. نتایج حاصل از تطبیق مفاهیم و مظاهر در دو سطح اسلامی و غربی معیارهای مختلفی از مشارکت در محیط را ارائه می‌دهد که مقایسه‌ی اصول بیانگر این نکته است؛ در نظر گرفتن مفاهیم به عنوان کیفیت عام در میان فرهنگ‌های مختلف

مشارکت دادن افراد جامعه در ساخت و مدیریت فضاهای زندگی روندیست که جوامع معاصر جهت دستیابی به جامعه‌ی انسانی ایده‌آل با تعاملات اجتماعی والا و ارتقای جایگاه زیست بشر در پی آنند. کنکاشی در نظریه‌های اندیشمندان غربی در باب مشارکت و مظاهر آن در محیط، و در پی آن تحلیل و تفسیر ابعاد مختلف مشارکت در اصول و قوانین اسلامی با تمرکز بر آیات، احادیث، روایات و اندیشه‌های صاحب‌نظران اسلامی نمایانگر جامعیت دین اسلام و جهان شمولی قوانین آن و اهمیت مفهوم

بعد روحانی انسان می‌بیند و به وضوح نشان می‌دهد که ارزش‌های دینی و فرهنگی بر همه خواست‌های جزئی یا کوتاه مدت و نیازها و ترجیحات فردی و گروهی مرجح می‌باشد. بنابراین برخلاف سطح‌بندی که در اندیشه‌ی غربی با توجه به مطالعات نظریه‌ها و تکنیک‌ها و سطوح مختلف در فرآیندهای مشارکتی انجام گرفت و درجات آن از عدم مشارکت تا مشارکت خودجوش دسته‌بندی شد؛ در اندیشه‌ی اسلامی هریک از اصول در بطن خود مؤلفه‌های مکملی را دارند که منجر به امتزاج طیف-ها و سطوح می‌گردد (امر به احسان در کنار عدالت که تبلور ایثار و فداکاریست و مثال‌های دیگری از این جنس که در جداول به تفصیل به آنها پرداخته شد) و می‌توان گفت هر دسته‌بندی و اصولی زیرمجموعه‌ای از مشارکت خودجوش محسوب می‌گردد.

در پایان ذکر این نکته ضروریست که نظریات مشارکتی بررسی شده بیشتر در حوزه‌ی مدیریت شهری بوده و جهت تحقق مشارکت در طراحی و ساخت محیط در جوامع اسلامی، تهیه‌ی فهرستی از گام‌های اساسی بسترسازی در سطوح مختلف پیش از ساخت، ساخت و پس از ساخت و سیاست‌گذاری‌های محیطی بر اساس شیوه‌های تحقق اصول و یافته‌های نوشتار پیشنهاد می‌گردد.

در اندیشه غربی و به رسمیت نشناختن ایده‌آل‌ها و باورهای اجتماعی فرهنگ‌های مختلف در مورد نقش‌های جنسیتی و ایده‌آل‌های رفتاری و گروه‌بندی مشارکت‌کنندگان در نمونه‌های غربی طراحی مشارکتی به صورت اتفاقی، یا براساس گروه‌های سنی، بیانگر تأثیرپذیری از اندیشه‌ایست که در آن اصالت بر بعد فردی و رضایت طرفین بوده و هنجارهای اجتماعی با مرجعیت اکثریت تعیین‌یافته و تغییرپذیرند. در اندیشه‌ی اسلامی، مشارکت نیز به عنوان یکی از رهیافت‌های اسلام به سمت اجتماع و جامعه ذیل مفهوم امت واحده که تأکید فراوانی به آن شده، معرفی گردیده است. پیروی از اصول اخلاقی مرتبط با مشارکت، چون مؤلفه‌های تعاون و همکاری، وحدت، تعاملات اجتماعی، وقف، انفاق، عدالت، جهاد، مسئولیت‌پذیری، مشورت، اصلاح و مبارزه با ناهنجاری‌ها و الفت و مدارا به‌عنوان مراتب بالای مشارکت از دیدگاه اسلامی سبب ایجاد محیط‌های هماهنگ اجتماعی و فیزیکی می‌گردد. بنابراین مشارکت را می‌توان راه حلی در راستای رسیدن به کیفیت مطلوب در محیط دانست. همچنین، اشارات متعدد به تبلور نمادین ارزش‌های اسلامی در شکل کالبدی معماری توصیه شده گواه این مدعاست که دیدگاه اسلامی شرط و اساس هرکاری را در راه رضای خدا و در توجه به

سپاسگزاری

نگارندگان بر خود لازم می‌دانند از آقای دکتر مسعود ناری‌قمی عضو هیات علمی آموزشکده‌ی فنی و حرفه‌ای قم به خاطر راهنمایی‌های ارزنده ایشان در راستای انجام این پژوهش تشکر و قدردانی نمایند.

پی‌نوشت

۱. Social Interaction
۲. Cooperation
۳. Participation
۴. Environment
۵. Correlation
۶. Responsibility
۷. Consultation
۸. Citizen's Influence

- ۹. Planning
- ۱۰. Urban Design
- ۱۱. Taylor
- ۱۲. Sanoff
- ۱۳. Herman Hertzberger
- ۱۴. Stang Valand
- ۱۵. Kosk
- ۱۶. امام صادق(ع) می‌فرماید: برماست القای اصول (بیان آن‌ها) و بر شماست اجتهاد مبتنی بر اصول.
- ۱۷. Hampton
- ۱۸. Arnstein
- ۱۹. Deshler& Sock
- ۲۰. Smith
- ۲۱. Delli Priscoli
- ۲۲. Creighton
- ۲۳. عدالت در اندیشه‌ی غربی با استانداردهای محیط برای تمام اقشار و فرهنگ‌ها و گروه‌های مختلف سنی و جنسی معنا می‌شود و به عبارتی با توسل به کارکردگرایی یکسان‌انگارانه بدون در نظر گرفتن تفاوت و باورهای اجتماعی فرهنگ‌های مختلف در جستجوی عدالت و رفاه اجتماعی هستند.
- ۲۴. Pena & Parshall
- ۲۵. Bullivant
- ۲۶. Giedion
- ۲۷. Corona Martinez
- ۲۸. Groat
- ۲۹. Brey
- ۳۰. Mackenzie
- ۳۱. Borkey
- ۳۲. Alexander
- ۳۳. Horelli
- ۳۴. James Frazer
- ۳۵. Emile Durkheim
- ۳۶. Cunningham
- ۳۷. Max Weber
- ۳۸. Robert Putnam
- ۳۹. De Tocqueville
- ۴۰. Charles Abrams
- ۴۱. McMillan & Chavis
- ۴۲. Israel

۴۳. تمامی تفاسیر جداول از کتاب تفسیر نمونه آیت‌الله مکارم شیرازی می‌باشد.

۴۴. اکثر مفسران اسلامی، «جهاد» را در اینجا به معنی خصوص مبارزه مسلحانه با دشمنان نگرفته‌اند؛ بلکه همانگونه که از مفهوم لغوی آن استفاده می‌شود؛ به معنی هرگونه جهاد و کوشش در راه خدا و تلاش برای انجام نیکی‌ها، و مبارزه با هوس‌های سرکش (جهاد اکبر) و پیکار با دشمنان ظالم و ستمگر (جهاد اصغر) دانسته‌اند. در حقیقت قرآن مجید در این پنج دستور از مراحل ساده شروع کرده و به آخرین و برترین مراحل عبودیت می‌رساند: نخست سخن از رکوع و سپس از آن برتر سخن از سجود است؛ بعد عبادت به طور کلی، و سپس انجام کارهای

نیک اعم از عبادات و غیر عبادات، و در آخرین مرحله، سخن از جهاد و تلاش و کوشش فردی و جمعی در بخش درون و برون، کردار و گفتار و اخلاق و نیت به میان آورده است (مکارم شیرازی ۱۳۸۷، ج. ۱۴، ۱۹۸).
۴۵. میشل فوکو به نقل از (احمدی ۱۳۷۷، ۱۷۹)

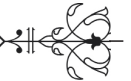
منابع

۱. قرآن کریم.
۲. احمدی، بابک. ۱۳۷۷. معماری مدرنیته. تهران: مرکز.
۳. ابن ابی الجهمور، محمد بن علی بن ابراهیم احسائی. قرن ۱۳ هجری قمری. *عوالی اللثالی الغزیریة فی الاحادیث الدینیة*، جلد چهارم. قم: انتشارات سیدالشهدا (ع).
۴. ابن بابویه (شیخ صدوق)، محمد بن علی. قرن ۴ هجری قمری. *الخصال*. ترجمه‌ی یعقوب جعفری. ۱۳۸۲. قم: نسیم کوثر.
۵. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی. قرن ۴ هجری قمری. *تحف العقول*. ترجمه‌ی صادق حسن زاده. ۱۳۸۵. قم: آل علی.
۶. کلینی الرازی، ابی جعفر محمد ابن یعقوب ابن اسحاق. ۱۳۷۵. *اصول کافی (ایمان و کفر)*، جلد سوم. ترجمه‌ی جواد مصطفوی. ۱۳۷۵. تهران: ولی عصر.
۷. کلینی الرازی، ابی جعفر محمد ابن یعقوب ابن اسحاق. ۱۳۷۵. *اصول کافی (معاشرت و دستور چگونه زندگی کردن با مردم)*. ترجمه‌ی جواد مصطفوی. ۱۳۷۵. تهران: ولی عصر.
۸. اجالی، پرویز. ۱۳۸۸. ظهور و سقوط نظریه‌های خردگرا در برنامه‌ریزی. *مطالعات اجتماعی ایران* ۳ (۲): ۱۴۳-۱۱۸.
۹. اسلامی، غلامرضا، و حامد کامل‌نیا. ۱۳۹۲. معماری جمعی: از نظریه تا عمل. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۰. اقتصادی، نهال. ۱۳۹۲. مشارکت شهروندان؛ کلید توسعه پایدار اجتماعی در محلات شهری (مطالعه موردی: محله باغشاه شهر شیراز). *هویت شهر* ۷ (۱۶): ۸۱-۹۷.
۱۱. آرشو بنیاد ایران‌شناسی.
۱۲. آمدی، عبدالواحد بن محمد. ۱۳۷۸. *غررالحکم و دررالکلم*. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۱۳. پاینده، ابوالقاسم. ۱۳۸۳. *نهج الفصاحه*. به اهتمام غلامحسین مجیدی خوانساری. اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه (نسخه‌ی الکترونیکی) <http://www.ghbook.ir> (دسترسی در ۱۳۹۶/۰۳/۳۰).
۱۴. پوراحمدی، احمد، لیلا حبیبی، مریم جعفری مهرآبادی. ۱۳۹۱. نظریات فارابی و کاربرد آن در باب مشارکت شهروندی. *باغ نظر* ۹ (۲۱): ۱۳-۲۰.
۱۵. تقوایی، مسعود، رسول بابانسیب، و چمران موسوی. ۱۳۸۸. تحلیلی بر سنجش عوامل مؤثر بر مشارکت شهروندان در مدیریت شهری مطالعه موردی: منطقه ۴ شهر تبریز. *مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای* ۱ (۲): ۱۹-۳۶.
۱۶. توسلی، غلامعباس. ۱۳۸۲. *مشارکت اجتماعی در شرایط جامعه آنومیک*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۷. جاویدی کلاته جعفر آبادی، طاهره. ۱۳۸۵. مشارکت از دیدگاه مکتب اسلام و دلالت‌های تربیتی آن در آموزش عالی. در مجموعه مقالات *همایش دانشجو، مشارکت، دانشگاه*. ۳۴-۹. مشهد: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی مشهد.
۱۸. حبیبی، محسن، شیرین بارول، مریم خجسته، و پریا نگهداری کیا. ۱۳۸۹. طراحی روستایی، مشارکت و توسعه پایدار. مسکن و محیط روستا ۲۹ (۱۳۲): ۳-۱۶.
۱۹. حجت، عیسی. ۱۳۹۱. *سنت و بدعت در آموزش معماری*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۲۰. حکیمی، محمدرضا. ۱۳۸۲. *جامعه‌سازی قرآنی*. قم: انتشارات دلیل ما.
۲۱. حکیمی، محمدرضا، احمد حکیمی، و علی حکیمی. ۱۳۸۰. *دائرة المعارف الحیات*. ترجمه‌ی احمد آرام. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۲۲. حناچی، پیروز و محمود پورسراجیان. ۱۳۹۱. *احیای بافت شهری تاریخی با رویکرد مشارکتی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۲۳. رهنما، محمدرحیم، و محمدمحسن رضوی. تابستان ۱۳۹۱. بررسی تأثیر حس تعلق مکانی بر سرمایه اجتماعی و مشارکت در محلات شهر مشهد. *هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی* ۱۷ (۲): ۲۱-۳۶.
۲۴. شرفی، مرجان، و ناصر برک پور. ۱۳۸۹. گونه‌شناسی تکنیک‌های مشارکت شهروندان در برنامه‌ریزی شهری، بر مبنای سطوح مختلف مشارکت. *نامه معماری و شهرسازی* ۲ (۴): ۷۷-۱۰۱.
۲۵. شریف‌الرضی، محمدبن حسین. ۱۳۹۲. *نهج البلاغه*. ترجمه‌ی دشتی. تهران: مرکز طبع و نشر قرآن جمهوری اسلامی ایران.

۲۶. شیخ الاسلامی، حسین. ۱۳۸۴. گفتار امیرالمؤمنین علی علیه السلام. ترجمه نثار احمد زین پوری. قم: نصیریان.
۲۷. شیخ کلینی، محمدبن یعقوب. ۱۳۷۷. اصول کافی (ایمان و کفر). ترجمه ی جواد مصطفوی. تهران: ولی عصر.
۲۸. شیخ کلینی، محمدبن یعقوب. ۱۳۷۷. اصول کافی. ترجمه ی جواد مصطفوی. اصفهان: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه (نسخه ی الکترونیکی) <http://www.ghbook.ir> (دسترسی در ۱۳۹۶/۰۳/۳۰).
۲۹. شهید ثانی، زین الدین علی. ۱۳۸۰. المصنفات الاربعه. قم: بوستان کتاب.
۳۰. صمیمی فر، فاطمه، و مهدی حمزه نژاد. ۱۳۹۲. اعتبارسنجی اصول نوین پایداری اجتماعی با تکیه بر اخلاق اسلامی. پژوهش های معماری اسلامی ۱ (۱): ۱۱۹-۱۳۶.
۳۱. ضرابی، المیرا، و سایه فرید طهرانی. ۱۳۸۸. رویکرد مشارکتجویانه در نوسازی و بهسازی بافت های فرسوده شهری. آرمانشهر ۲ (۲): ۳۹-۴۶.
۳۲. طوسی، ابی جعفر محمدبن الحسن (۱۳۶۴). [۳۸۵-۴۶۰ق]. تهذیب الاحکام. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۳۳. عبداله زاده طرف، اکبر، مصطفی بهزادفر، و محمد نقی زاده. ۱۳۸۹. بسط مفهوم محله با آنا تومی مفهوم اجتماع. مطالعات جامعه شناسی ۷ (۷): ۸۹-۱۰۴.
۳۴. علامه مجلسی، محمد باقر. ۱۰۸۱. بحار الانوار، جلد ۷۱ و ۷۵. تهران: اسلامیه.
۳۵. علی الحسابی، مهران، و مهرداد یوسف زمانی. ۱۳۸۹. فرآیند طراحی معماری تعامل میان طراح و بهره بردار (مدل یابی مشارکت در طراحی مسکن های شخصی ساز). هنرهای زیبا ۲ (۴۳): ۳۱-۴۲.
۳۶. علی پور، پروین، محمدجواد زاهدی، و ملیحه شیبانی. ۱۳۸۸. اعتماد و مشارکت (بررسی رابطه ی بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در شهر تهران). جامعه شناسی ایران ۱۰ (۲): ۱۰۹-۱۳۵.
۳۷. عیوضی، محمدرحیم، و غلامرضا کریمی. ۱۳۹۰. مشارکت اجتماعی زنان، رویکردی اسلامی. دانش سیاسی ۷ (۲): ۱۳۳-۱۶۶.
۳۸. غزالی، ابو حامد محمد بن محمد. قرن ۵ هجری قمری. احیاء علوم الدین. ترجمه ی محمد خوارزمی. ۱۳۵۱. به کوشش سید حسین خدیوچم. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
۳۹. فتحی، حسن. ۱۳۸۲. ساختمان سازی با مردم. ترجمه ی علی اشرفی. تهران: انتشارات دانشگاه هنر.
۴۰. فصیحی، امان الله. ۱۳۸۶. دین و سرمایه اجتماعی. معرفت ۱۶ (۱۲): ۷۹-۱۰۰.
۴۱. کامل نیا، حامد، سیدغلامرضا اسلامی، و پیروز حناچی. ۱۳۸۸. تحلیل و ارزیابی معماری جمعی بر مبنای شاخصه های احساس جمعی. هویت شهر ۴ (۷): ۱۳۱-۱۴۰.
۴۲. کلانتری، ابراهیم، سیدحسن قاضوی، و حامد انوریان اصل. ۱۳۹۰. درآمدی بر مبنای مشارکت در اندیشه سیاسی اسلامی. مطالعات انقلاب اسلامی ۱ (۲۶): ۳۹-۶۸.
۴۳. گروت، لیندا، و دیوید وانگ. ۲۰۰۲. روش های تحقیق در معماری. ترجمه ی علیرضا عینی فر. ۱۳۸۴. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۴۴. گنجی، محمد، محسن نیازی، و فاطمه احسانی راد. ۱۳۹۴. مشارکت در امور خیریه و وقف، پیش درآمدی بر توسعه پایدار. مطالعات توسعه ی اجتماعی- فرهنگی ۳ (۴): ۲۵-۴۵.
۴۵. گیدیتون، زیگفرید. ۱۳۸۹. فضا، زمان، معماری. ترجمه ی منوچهر مزینی. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
۴۶. محمدی ری شهری، محمد. ۱۳۸۶. میزان الحکمه، جلد ۷. ترجمه ی حمیدرضا شیخی. قم: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث.
۴۷. مصطفی پور، محمدرضا. ۱۳۸۶. قلمرو شورا در منابع اسلامی. پاسدار اسلام (۳۰۵): ۶-۹.
۴۸. مطلبی، قاسم. ۱۳۸۰. روانشناسی محیطی: دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری. هنرهای زیبا (۱۰): ۵۲-۶۷.
۴۹. مکارم شیرازی، ناصر. ۱۳۸۷. تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۵۰. مهدوی، سیدمحمدصادق، افسانه ادریسی، و احسان رحمانی خلیلی. ۱۳۹۰. معاشرت و مشارکت دو حلقه ی ارتباطی در تأثیر دینداری بر سرمایه ی اجتماعی (مورد مطالعه: شهروندان تهرانی). علوم اجتماعی (۵۴): ۱۶۵-۱۹۹.
۵۱. ناری قمی، مسعود. ۱۳۹۴. پارادایم های مسأله در معماری- رویکردی به طرح مسأله فرهنگ گرا و کاربرمحور در معماری. تهران: انتشارات مؤسسه علم معمار.
۵۲. ناری قمی، مسعود. ۱۳۹۵. الگوهای کالبدی حسینییه ها، ریشه ها و تحولات. مطالعات معماری ایران ۱ (۹): ۲۵-۴۵.
۵۳. ناری قمی، مسعود، و محمدجواد عباس زاده. ۱۳۹۳. مهمان در خانه: یک بررسی تطبیقی میان ایران و غرب در آستانه ی دوران مدرن (نمونه

- موردی: مسکن دوره قاجاری تبریز). پژوهش های معماری اسلامی ۱ (۳): ۹۳-۱۰۸.
۵۴. ندیمی، هادی. ۱۳۸۵. کلک دوست، تأملی در نسبت اخلاق و معماری. اصفهان: سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان.
۵۵. نقره کار، عبدالحمید. ۱۳۹۵. نسبت اسلام با فرایندهای انسانی فرانظریه سلام طرح مدلی (بنیادی- کاربردی) در (ساختار، منابع، مبانی و ارزیابی) آثار هنری، معماری و شهرسازی از منظر اسلامی (راهبردها، راهکارها، راه حل ها و نقد فرایندهای انسانی). پژوهش های معماری اسلامی ۴ (۳): ۴-۲۶.
۵۶. هشام، مرتضی. ۲۰۰۵. اصول سنتی ساخت و ساز در اسلام. ترجمه ی ابوالفضل مشکینی و کیومرث حبیبی. ۱۳۸۷. تهران: مرکز مطالعات تحقیقی معماری و شهرسازی.
۵۷. یزدان پناه، لیلا. ۱۳۸۶. موانع مشارکت اجتماعی شهروندان تهرانی. رفاه اجتماعی ۷ (۲۶): ۱۰۵-۱۳۰.

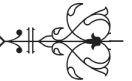
References

1. Holy Quran
2. Abdollahzade Tarf, Akbar, Mostafa Behzadfar, and Mohammad Nagizadeh. 2010. Expanding the Neighborhood Concept through the Anatomy of Community Concept. *Sociology* 2(7): 89-104.
3. Abrams, C. 1971. *The Language of Cities: A Glossary of Terms, AgaKhan Program for Islamic Architecture*. NewYork: Viking Press.
4. Ahmadi, Babak. 1998. *The Riddle of Modernity*. Tehran: Markaz.
5. Alalhesabi, Mehran, and Mehrdad Yousefzamani. 2010. Architectural Design Process, Interaction between the Designer and Owner Participation. *Honar-ha-ye-Ziba* 2 (43): 31- 42.
6. Alexander, C, Howard Davis, Julio Martinez, and Don Corner. 1985. *The Production of Houses*. USA: Oxford University Press.
7. Alipour, Parvin, Mohammad Javad Zahedi, and Malihe Shiani. 2009. Trust and Participation. *Sociology* 10 (2): 109-135.
8. Amadi, Abd al-Vahed ibn-e Muhammad. 1999. *Ghorar-ol-Hekam va Dorar-ol-Kelam*. Tehran: Daftar-e Nashr-e Farhang-e Islami.
9. Arnstein, Sh. 1969. *A Ladder of Citizen Participation*. AIP: 216-224.
10. Brey, P. 2006. *Ethical Aspects of Behavior-Steering Technology, Chapter 33 in User Behavior and Thechnology Development: Shaping Sustainable Relations between Consumers and Technologies*. Edited by Verbeek and A. Slob. Netherlands: Springer.
11. Bullivant, L. 2005. Introduction. *Architectural Design* 25 (1): 57.
12. Corona Martinez, A. 2003. *The Architectural Project*. Edited by M. Quantrill. Translated by A. Corona Martinez and M. Quantrill. USA: Texas A&M University Press.
13. Creighton, J. 2005. *The Public Participation Handbook: Making better Decisions Through Citizen Involvement*. San Francisco: John Wiley & Sone
14. Delli Priscoli, J. 2003. *Participation Consensus Building and Conflict Management Training: UNESCO*.
15. Deshler, D., and D. Sock. 1985. *Community Development Participation, A Concept Review of the International Literature. Paper presented at the International league for Social Commitment in Adult Education*. Ljungskile: Sweden.
16. Ebne Abi Jamhour, Mohammad ibn-e Ali ibn-e Ebrahim Ehsaee. 1984. *Avali Al-Laali. Vol 4*. Qom: Seyed al-Shohada.
17. Egtesadi, Nahal. 2013. Citizen Participation; the Key to Social Sustainable Development in Urban Communities (Case Study: Baghshah Community in Shiraz). *Hoviatshahr* 7 (16): 81- 97.
18. Ejlali, Parviz. 2009. The Emergence and Collapse of Rationalist Theory in Planning. *Social Studies* 3(2): 118-143.
19. Eyvazi, Mohammad Rahim, and Gholamreza Karimi. 2012. Women's Social Participation; An Islamic Approach. *Political Knowledge* 7 (2): 133-166.
20. Fasihi, Aman Alla. 2007. Religion and Social Capital. *Marefat* 16 (12): 79-100
21. Fathi, Hassan. 2004. *Architecture for the Poor: An Experiment in Rural Egypt*. Translated by Ali Ashrafi. Tehran: Tehran University of Art.
22. Ganji, Mohammad, Mohsen Niazi, and Fatemeh Ehsanirad. 2015. Participation in Charity Work and Dedication, a Prelude to Sustainable Development. *Socio-Cultural Development Studies* 3 (4): 25- 45.
23. Ghazālī, Abū Hāmid Muhammad ibn Muhammad. 1972. *Ihya' Ulum al-Din*. Translated by Mohammad Kharazmi. Tehran: Elmo- Farhangi Publisher.
24. Giedion, Sigfried. 2003. *Space, Time and Architecture: The Growth of a New Tradition*. Translated by Manuchehr Mozayani. 2010. Tehran: Elmi va Farhangi Publications.
25. Groat, Lynda, and David Wang. 2002. *Architectural Research Methods*. Translated by AliReza Eynifar. Tehran: University of Tehran Press.
26. Habibi, Mohsen, Shirin Barol, Maryam Khojaste, and Pareya Negahdriki. 2011. Rural Design, Participation and Sustainable Development. *Housing and Rural Development* 29 (132): 3-16.

27. Hakimi, Mohammad Reza. 2003. Quranic Community. Qom: Dalil-e Ma.
28. Hakimi, Mohammad Reza, Ahmad Hakimi, and Ali Hakimi. 2001. *Al-Hayat [The Islamic Lifestyle] Encyclopedia*. Translated by Ahmad Aram. Tehran: Daftar-e Nashr-e Farhang-e Islami.
29. Hampton, W. 1977. *Research into Public Participation in Structure Planning, Public Participation in Planning*. Edited by Derrick Sewell & Coppock. John Wiley & Sons Ltd.
30. Hanachi, Parviz, and Mahmoud PourSarrajian. 2012. *Revitalization of Historic Urban Fabric (Regard to Participation)*. Tehran: University of Tehran Press.
31. Hertzberger, H. 2005. *Lessons for Students in Architecture*. Rotterdam: 010 Publisher
32. Hisham, Mortada. 2005. *Traditional Islamic Principles of Built Environment*. Translated by Abolfazl Meshkini, and Kiyumars Habibi. Tehran: Architectural and Urban Research Studies Center.
33. Hojat, Isha. 2012. *Tradition and Innovation in Architecture Teaching*. Tehran: University of Tehran Press.
34. Horelli, L. 2002. *A Methodology of Participatory Planning*. Bechtel, B., & Churchman, A. Handbook of environmental Psychology. New York: Wiley.
35. Ibn Babawayh (Al-Shaykh al-Saduq), Mohammad Ibn Ali. 2003. *al-Khesal*. Translated by Yaghoub Jafari. Qom: Nasim-e Kosar.
36. Ibn Shobe Harrani, Hasan ebn-e Ali. 2006. *Tohafol-Oghoul*. Translated by Sadeghzadeh. Tehran: Al-e Ali.
37. Iranology Foundation Archive.
38. Islami, Seyed Gholamreza, Hamed Kamelnia. 2013. *Community Architecture: From Theory to Practice*. Tehran: University of Tehran Press.
39. Javidi Kalateh Jafarabadi, Tahere. 2006. Participation in Islam and its Educational Implications. In *Student, Participation, University Conference*, 9-34. Mashhad: Islamic Azad University Mashhad Branch Press.
40. Kalantari, Ebrahim, Seyed Hasan Gazavi, and Hamed Anvarian Asl. 2011. An Introduction to the Foundations of Participation in Islam's Political Thought. *Islamic Revolution Studies (26)*: 39-68.
41. Kamelniya, Hamed, Seyed Gholamreza Islami, and Pirouz Hanachi. 2009. Assessing Community Architecture Based on SCL. *Hoviatehshahr 4 (7)*: 131-140.
42. Koleini Razi, Jafar Mohammad ibn-e Yaghub ibn-e Eshagh. 1998. *al-Osule men al-Kaafi (Faith and Disbelief), Vol. 3*. Translated by Javad Mostafavi. Tehran: Vali-Asr.
43. Koleini Razi, Jafar Mohammad ibn-e Yaghub ibn-e Eshagh. 1998. *al-Osule men al-Kaafi (Communicate and Instructions for life with other)*. Translated by Javad Mostafavi. Isfahan: Ghaemiyeh Science Research Center. <http://www.ghbook.ir> (accessed June 21, 2017).
44. Kosk, K. 2016. Social Participation in Residential Architecture as an Instrument for Transforming Both the Architecture and the People Who Participate in It. *Procedia Engineering (161)*: 1468-1475
45. Mahdavi, Seyed Mohammad Sadegh, Afsaneh Edrisi, Ehsan Rahmani Khalili. 2011. Communication and Participation Two Communicational Loops in the Influence of Religiosity on Social Capital (Case Study: Tehran Citizens). *Ulume-Ejtemaie (54)*: 165-199.
46. Majlesi, Mohammad-Baqer. 1081. *Bahar ol-Anvar, Vol 75 and 71*. Tehran: Islamieh.
47. Makarem Shirazi, Naser. 2008. *Tafsir-e Nemune*. Tehran: Dar al-Kotob al-Eslamiah.
48. McMillan D. and D. Chavis. 1986. Sense of Community: A Definition and Theory. *Community Psychology (14)*: 6-23.
49. Mohammadi Rey Shahri, Mohammad. 2007. *Mizan ol-Hekma, Vol. 7*. Translated by Hamidreza Sheykhi. Qom: Dar ol-Hadis Printing and Publishing Organization.
50. Mostafapour, Mohammad Reza. 2007. The Realm of the Council in Islamic Resources. *Pasdar-e-Eslam (305)*: 6- 9.
51. Motalebi, Ghasem. 2002. Environmental Psychology: The New Knowledge-Based Discipline at Architecture and Urban Design's Service. *Honar-ha-ye-Ziba (10)*: 52-67.
52. Nadimi, Hadi. 2005. *Kelk-e Dust: Thought in Ethical and Architectural Proportions*. Isfahan: Cultural and Recreational Municipality of Isfahan Organization.
53. Nari Ghomi, Masoud. 2015. *Problem Paradigms in Architecture*. Tehran: Elme-Memar.
54. Nari Ghomi, Masoud. 2016. Historical Urban Morphology of 'Hosseinieh' Monuments. *Iranian Architecte Studies 1 (9)*: 25-45
55. Nari Ghomi, Masoud, and Mohammad Javad Abbaszadeh. 2014. The Guest at Home: A Comparative Study between Iran and the West at the Threshold of Modern Age (Case Study: Qajar Houses in Tabriz). *Journal of Reasearches in Islamic Architecture 1 (3)*: 93-108.
56. Nogrehkar, Abd-al-hamid. 2016. The Interrelation Between Islam and Human Processes Theory of (Salam)- "Strategies, Guidline, and Solutions for Creating and Evaluating Art Works, Architecture and Urbanism". *Reasearches in Islamic Architecture 4 (3)*: 4-26.
57. Payandeh, Abulghasem. 2004. *Nahj al-Fasaha*. Efforts by Gholamhosein Majidi. Isfahan: Ghaemiyeh Science Research

- Center. <http://www.ghbook.ir> (accessed June 21, 2017).
58. Pena, W. M. and S.A. Parshall. 2001. *Problem Seeking: An Architectural Programming Primer*. New York: John Wiley & Sons Inc.
59. Pourahmadi, Ahmad, Leila Habibi, and Maryam Jafari Mehrabadi. 2012. Analysis of Farabi's Ideas and its Application in Citizenship Participation. *Bagh-e-Nazar* 9 (21): 13-20.
60. Rahnama, Mohammad Rahim, and Mohammad Mohsen Razavi. 2012. An Study of Sense of Place Effect on Social Capital and Participation in Mashhad's Neighborhoods. *Honar-ha-ye-Ziba* 17 (2): 21-36.
61. Samimifar, Fatemeh, and Mahdi Hamzhenejad. 2014. Validating of Global Social Sustainability Principles based on Islamic Ethics (in Residential Neighborhoods). *Researches in Islamic Architecture* 1 (1) :119-136
62. Sanoff, H. 2000. *Community Participation Methods in Design and Planning*. New York: Wiley and Sons Inc.
63. Shahid Thani, Zayn al-Din al-Juba'i al'Amili. 2001. *Almossanafat-Ol-Arbaeh*. Qom: Bustan-e Ketab.
64. Sharafi, Marjan, and Naser Barakpour. 2010. Typology of Public Participation Techniques in Urban Planning Based on Different Levels of Participation. *Architecture and Urban Planning* 2 (4): 77-101.
65. Sharif al-Razi, Mohammad ibn-e Hossein. 2013. *Nahjolbalaghe*. Translated by Mohammad Dashti. Tehran: Islamic Republic of Iran Quran Publishing Center.
66. Sheikh ol-Islami, Hossein. 2005. *Imam Ali (AS)*. Translated by Nesar Ahmad Zin Pouri. Qom: Nasirian.
67. Smith, B. 2003. *Public Policy and Public Participation Engaging Citizens and Community in the Development of Public Policy*. BLSmith Groupwork Inc.
68. Stang Våland, Marianne. 2011. Between Organisation and Architecture: End-user Participation in Design. *Int. J. Work Organisation and Emotion* 4 (1): 42-60.
69. Tagvayi, Masoud, Rasul Babanasab, Chamran Moosavi. 2009. An Analysis of Assessment of Effective Factors on Citizens' Participation in Civic Management, Case Study of District 4 of Tabriz. *Urban Regional Studies and Research* 1 (2): 19- 36.
70. Tavasoli, Gholam Abbas. 2003. *Social Participation in Anomic Community*. Tehran: University of Tehran Press.
71. Taylor, N. 1998. *Urban Planning Theory since 1945*. London: Sage.
72. Tusi, Abi Jafar Muhammad ibn Hassan. 1985. *Tahzib ol-Ahkam*. Tehran: Islamieh.
73. Yazdanpanah, Leila. 2007. The Study of Obstacles of Social Participation among Citizrns hips of Tehran City. *Social Welfare* 7(26): 105- 130.
74. Zarabi, Elmira, Sayeh Farid Tehrani. 2009. Participatory Approach in Renovation and Rehabilitation of Deterioated Urban Fabrics. *ArmanShahr* 2 (2): 39-46.
75. <http://sarveabarkouh.ir> (accessed March 16, 2018).
76. <http://www.auf-den-spuren-des-medicus.de/hallo-welt> (accessed March 16, 2018).
77. <https://www.arel.ir> (accessed March 16, 2018).
78. <http://www.tehrantimes.com/news/414923/UNESCO-inscribes-Iran-s-Yazd-on-World-Heritage-list> (accessed March 16, 2018).

Reviewers for Volume6, Number18:

Minoo Gharabeiglu: Assistant Professor, Tabriz Islamic Art University

Parisa Hashempur: Assistant Professor, Tabriz Islamic Art

Hamidreza Jayhani : Assistant Professor, kashan University

Masood Nari Qomi: Assistant Professor, Kashan University

Ahad Nezhad Ebrahimi: Assistant Professor, Tabriz Islamic Art University

Hasan Sajadzadeh: Assistant Professor, Buali University

Mansureh Tahbaz: Associate Professor, Sahid Beheshti University

Mohamad Bagher Kabirsaber: Assistant Professor, University of Tehran

Maryam Ostadi: Assistant Professor, Azad University

Reza Rahmani: Assistant Professor, Research Institute and Cultural Heritage and Tourism

Pardis Bahmani: Teacher, Iran University of Science and Technology

Managing Director: vice chancellor for research-Iran University of Science and Technology

Editor-in-chief: Mohsen Faizi

Administrative Director:

Fatemeh mehdizadeh seraj

Administrative assistant:

AmirHosein Yousefi- Zahra Kashanidust

Persian literary Editor: Sara Motevalli

English literary Editor: Omid Khazaeian

Editorial Board Members:

Seyyed Gholam Reza Eslami: Associate Professor, Tehran University

Hasan Bolkhari: Associate Professor, Tehran University

Mostafa Behzadfar: Professor, Iran University of Science and Technology

Mohammad Reza Pourjafar: Professor, Tarbiat Modares University

Mahdi Hamzeh Nejad: Assistant Professor, Iran University of Science and Technology

Esmacil Shieh: Professor, Iran University of Science and Technology

Manoochehr Tabibian: Professor, Tehran University

Mohsen Faizi: Professor, Iran University of Science and Technology

Hamid Majedi: Associate Professor, Science and Research Branch, Islamic Azad University

Asghar Mohammad Moradi: Professor, Iran University of Science and Technology

Gholam Hossein Memariyan: Professor, Iran University of Science and Technology

Fatemeh Mehdizadeh: Associate Professor, Iran University of Science and Technology

Mohammad Naghizade: Assistant Professor, Science and Research Branch, Islamic Azad University

Ali Yaran: Associate Professor, Iran Ministry of Science, Research and Technology

Design assistant: AmirHosein Yousefi

- ▣ **Research on the Antiquity and Function of Konari Mahalle, an Unknown Structure in Arg-e Bam Complex**

Asadollah Joudaki Azizi / Afshin Ebrahimi

- ▣ **The Comparison between the Transparency Principle in the Form and Design of Safavid and Qajar Homes in Isfahan**

Kourosh Momeni

- ▣ **Manifestation of the Concept of Participation in the Environment from the perspectives of Islamic and Western ideologies**

Minou Gharehbaglou / Behrouz Tavakkoli / Azita Belali Oskoui / Raana Cinmar Asl

- ▣ **The effect of contextualism of infill structures on the survival of historical context of Iranian traditional Bazaar (Case study: 2nd grade zone of the historical context of the traditional bazaar of Ardebil)**

Seyedeh Elham Alavizadeh / Seyed Gholamreza Islami / Farah Habib

- ▣ **Some considerations on inscription and the necessity of applying the principles and rules of calligraphy in the analysis of inscriptions**

shahab shahidani